

78
DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA

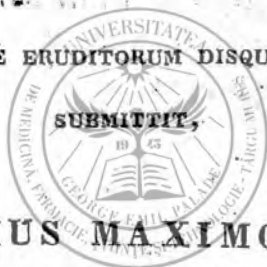
DE

S C O R B U T O,

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE MAGNIFICI DOMINI PRAESIDIS ET
DIRECTORIS, SPECTABILIS AC PERILLUSTRIS DOMINI DECANI,
NEC NON CLARISSIMORUM DOMINORUM PROFESSORUM, PRO
GRADU MEDICINAE DOCTORIS RITE CONSEQUENDO, IN ALMA
AC CELEBERRIMA REGIA SCIENTIARUM UNIVERSITATE
PESTINENSI,

PUBLICAE ERUDITORUM DISQUISITIONI

BASILIVS MAXIMOVICS,

HUNGARUS RIGYICZA-BACSIENSIS.

Theses adnexae publice defendentur in Palatio Universitatis
maiori die Mensis Septembris 1835.

BUDAE

TYPIS REGIAE SCIENT. UNIVERSITATIS HUNGARICAE.

— — — exemplo est nostri formica laboris,
Ore trahit quodcumque potest, atque addit acervo
Quem struit.

Horatius.

SPECTABILIBUS AC CLARISSIMIS

DOMINIS

JOSEPHO ET MICHAËLI KOVÁCS

DE

RIGYICZA.

A. A. L. L. ET PHILOSOPHIAE DOCTORIBUS, COMPLURIUM
INCLYTORUM COMITATUM TABULAE JUDICIARIAE
ASSESSORIBUS.

FILIIS AC HAEREDIBUS

OLIM

EMERICI KOVÁCS

DIGNISSIMIS.

VIRIS
AVITA GLORIA.
ILLUSTRIBUS MAJORUM MERITIS TOGA ET SAGO
PARTIS,
NON MINUS QUAM
SCIENTIA, HUMANITATE ET LIBERALITATE
INSIGNIBUS.
BENEFACTORIBUS SUIS MUNIFICENTISSIMIS.
MAECENATIBUS GRATIOSISSIMIS.
PERENNIS GRATITUDINIS MONUMENTUM.
HANCCE
LABORUM SUORUM LITERARIO - MEDICORUM
CORONAM.
PROFUNDA CUM VENERATIONE
DAT, DICAT ET DEDICAT.

DEVINCTISSIMUS AUCTOR.

Spectabiles ac Clarissimi Viri!

Quid unquam mihi gratius, aut optabilius obtingere potuit, quam post „tot congestos noctesque diesque labores“, contextam conatibus meis literariis coronam gratiosissimo nomine vestro condecoratam in publicam exmittere lucem; neque enim illam unquam sub aliis, quam vestris auspiciis, seu tutiorem, seu feliciorem fore autumabam, cum quidquid in ea, sive venustatis ab optimarum artium studiis profectae, sive veritatis a fulgido rationis lumine adeptae, sive utilitatis ex amplo Hygienes sinu depromptae continetur, id totum liberalissimae domus vestrae munificentia partum esse candide profiteor.

Enimvero quantos in me adhuc immortalis memoriae EMERICUS, pater vester desideratissimus, congestit favores, quanta beneficia, nec exilis orationis hujus ambitus complecti, nec tenerae, quae mihi ad dicendum concessae sunt, in-

genii vires, condigne exprimere valent. Tanto ille me amore fovebat, tantis beneficiis discretam necessitatum mearum temperiem cumulabat, tantaque sollicitudine rebus prospexit meis, ut illum quousque mihi communem mortalium auram spirare licebit, non modo Maecenatem munificum, sed amantissimum plane literarum mearum parentem fuisse sim peroraturus.

Illo vero communi omnium moerore ad aeternitatem coelitus evocato, tantum abest, ut decus et praesidium interierit meum, ut potius in vobis haeredibus virtutum ejus dignissimis majori adhuc emicuerit fulgore, ut qui omnibus ab illo sapientissime coeptis et institutis filiali cum promptitudine morem gerentes, me quoque gratiosissimis alis vestris excepistis, protexistis et fovistis, nam ut silentio praeteream, quam liberali gratoque erga me ferebamini animo, dum Humanitati, dum Philosophiae et omni eruditioni operam navassem, ut nihil loquar de munificentia, quam mihi sacra Hygieae fana obeunti plurimam praestitistis; postremo ut missum faciam omne illud fortunatissimum tempus, quo me per octo annorum seriem domus vestra et favoribus, et gratiis, et honoribus cumulavit maximis, illud unicum omni nectare dulcius non possum non commemorare adiumentum, quo

mibi ad summos medicinae nitenti honores gratiosissime adstitistis; vos enim non modo ad suscipiendam et ingrediendam horum studiorum rationem sapienti consilio animum meum disposuistis, eumque longo studiorum stadio saepius languentem paterna cum fiducia excitastis, verum etiam ut optatam tandem consequerer metam, largissimis sumptibus suppeditastis, effectistis; vos igitur in superandis longioribus aerumnis salus mea fuistis, in praesente vero inauguratione decus et ornamentum meum estis. Vobis ego omnia mea in acceptis habeo referenda.

Tantum ergo benefactorum multitudinem vobis devinctus, quo tandem animo gratitudinis meae sensa testabor? Id ego non alia per me fieri posse existimo ratione, quam si quod ipse intime persentio, non modo ad vestram referam conscientiam, verum in celeberrimo hocce scientiarum Athenaeo fulgidae benefactorum coronae notum reddere adlaborem.

Ex ingenti idcirco scientiae, quae salutiferae nomen sibi vindicat, campo, depromptum isthoc tenue fatigiorum meorum documentum, quod sublime in ea fastigium conscensus, publicae eruditorum propono meditationi, vobis offerre constitui, non ut illo novum vobis

addiderem decus, verum ut sinceræ duntaxat pietatis meae testimonium exhiberem, ut profundæ venerationis pignus aperirem, ac æviternum vestrorum beneficiorum exigere monumentum, ut quantum aetas diuturnitatis; tantum laus vestra capiat incrementi.

Suscipite, igitur Maecenates gratiosissimi! levidensem hancce meam elucubrationem inauguralem, et cum ea pro vestris beneficiis gratias habete immortales. Vivite felices, qui me felicem reddere studuistis. Deus vobis tanta largiatur bona, quanta vos in me contulistis. Vox gratitudinis, vox communis naturæ sensus, nullo non tempore apud Superos a me intercedet, ut Vos per longam adhuc annorum seriem dulci Patriæ in solatium et emolumentum, Inclytæ Prosapiæ decus et ornamentum, carissimis liberis vestris virtutum et munificentiae exemplum, mihi vero, quem gratiosissimis auspiciis vestris gloriari patimini, in omnia hæc salvos et incolumes servare velint.

Dabam Pestini die 18. mensis Septembris 1835.

Spectabilitatum Vestrarum

Devinctissimus Auctor.

Definitio.

Gravem illam organismi humani adfectionem, quae fundatur in conditione haematopoëseos eum in modum alterata, ut sanguis inde emergens principio vitali (oxygenio) egenus, inflammabili (hydrogenio, carbonio et azoto) abundet, quo vis illius contractiva ita labefactatur, ut nixus in coagulum et cohaesionem deficiat, in liquationem vero et dissolutionem exsuperet; unde turgor vitalis imminuitur, partes molles, cum primis gingivae intumescunt et relaxantur, sub summa cutis pellicula petechiae enascuntur, nec non haemorrhagiae e diversis corporis partibus contingunt, comite summo virium vitalium languore, **S c o r b u t u m** adpellamus.

Etymologia.

§. 2.

Discrepant hucdum auctorum opiniones circa veram scorbuti etymologiam, quem alii praeunte Wachtero propter acrimoniam sanguinis, ex Saxonico *Schärfe*; alii ex *Schorf*, crusta alicuius impetiginis; alii ex Anglico *Scurf*, et inde enato *Scurvy*, scabies ovis; alii ex Hollandico *Scheurbuik*, *Schärfe des Bauches*, acrimonia abdominis, et alii ex aliis derivant fontibus. Quenam harum opinionum propius veritati accedat, arduum sane ac difficile est determi-

nare, quoniam multum convenientiae et similitudinis inter se alunt; nihilo tamen minus iis, qui eum ex *Hollandico Scheurbuik* deducunt, fidem praeferendam esse censemus, ut qui acrimoniam sanguinis vasa et viscera abdomine reclusa permeantis adcusantes, non modo formam, verum etiam indolem eius caeteris clarius exhibent et exponunt. Quam opinionem iis insuper rationibus tueri valemus, quod *Hollandi* hunc morbum os et partes eidem vicinas pervicacius infestantem, *Scheurmond*, acrimoniam oris; pedes vero prae reliquis adgredientem, *Scheurbeen*, acrimoniam pedum adpellant. Ex hoc dein probabilius *Schvevicum Skörbjugg*, *Germanicum Scharbock*, *Gallicum Scorbut*, *Schlavicum Scorb*, et *Hungaricum Süilly* originem traxere.

Historia.

§. 3.
 Incerta sunt non minus et prima scorbuti initia, quem alii iam priscis Hygieae ministris notum, alii ex adverso *Sprengelio* duce morbum recentem esse defendunt; si tamen mentem ad cunctas illas, quae scorbutum generare valent, convertamus noxas, hasque ab omni hominum memoria usquequaque operantes perpendamus, ad priorum sententiam amplectendam, quam caeteroquin eruditissimi tuentur viri, non possumus non inclinare.

§. 4.

Ast quamvis gravibus his innixi argumentis, prima scorbuti vestigia ad seram usque porrigi antiquitatem, iure meritoque praetendamus; ejus tamen apud primos Graecorum et Romanorum medicos, prorsus nullae, aut admodum imperfectae et alio nomine insignitae occurrunt notitiae, ita ut chronologicam morbi progressionem nonnisi per analogiam et comparationem prosequi liceat.

§. 5.

Sic magnos illos lienes Graecis perquam calamitosos, a Hippocrate sub nomine *μεγαλε δπληρες* descriptos: „venter mirum inflatur, lien vero intumescit et durus evadit, color cutis normalis in pallidum et nigrum mutatur, gingivae graveolentem exhalant odorem atque a dentibus secedunt, ulcera in tibiis erumpunt foeda, membra vero omnia adtenuantur et excoariantur“ nil nisi scorbutum nostrum fuisse ad altiorem tantum malignitatis gradum evectum, eruditissimus *Ronsseus* contra adversarios scepticos, ad unguem evicisse videtur.

§. 6.

Clariores hoc intuitu notiones e monumentis celeberrimi Romanorum historiographi *Plinii* eruere licet, ut quae in caesaris exercitu ad Rhenum castra metante, morbos duos novos fontium venenatorum injuriis exortos, *Stomacace* et *Skelotyrbē*, ipso bello vix non majores edidisse perhibent calamitates.

§. 7.

Ex hac igitur analogia elucet scorbutum iam antiquissimis notum fuisse temporibus: attamen admodum rarum et usque saeculum decimum quintum quasi peregrinum, exin autem ob exultam profecto artem nauticam, extensam in dies navigandi sphaeram, nec non congressum potentiarum novarum morbo generando idonearum, adeo frequentem evasisse, ut non tantum cancellos oceani egressus ingentem super extremas Septemtrionis provincias ediderit cladem, verum novum quasi et ignotum *Pandorae* pixidis donum terris quoque incubuerit nostris.

§. 8.

Saeculo decimo sexto totum fere percrebuit orbem, tantamque per *Groenlandiam*, *Norvegiam*, *Sveciam*, *Daniam*,

Britanniam, Russiam, Belgium et reliquas Germaniae septentrionalis regiones excitavit stragem, ut omnes huius aevi medici suam in illum converterint ad attentionem, inter quos Ronsseus et Wierus classico eum descripserunt calamo.

§. 9.

Ab hoc tempore scorbutus formidabile evasit generis humani flagellum, quod non solum epidemicum per vices adquirens dominium nefandas exseruit strages, verum etiam tantam in organismo humana fixit radicem, ut summi in scientia medica viri; Severinus Eugalenus, Sener tus, Horstius, Martinus, Willisius, Charletonius, Hoffmannus, Sydenhamus et ipse demum Boerhaavius magnus, dominantis tunc temporis medicinae humoralis genio seducti, omnes vegetationis morbos ex eo originem repetere existimaverint et crediderint.

Saeculo praeterito, quod erat decimum octavum, diris bellorum furiis undique saevientibus, pluribus in locis generi humano funestas intulit caedes, e quibus praecipua attentione dignae sunt: quam C. Kramerus 1737. Vindobonae — J. A. Bona 1761. Veronae — Linduis 1772. Milmanus 1782 et Trotterus 1786. Londini observarunt, nec non quae in classicorum horum virorum operibus reperiuntur.

§. 11.

Nostris temporibus scorbutus fere nunquam deest, verum in variis Europae regionibus vario saevit vigore, modo sporadicus per intervalla recurrit, modo latius per populum grassatur. Ita lugubris adhuc memoriae est epidemia illa, quae in Patria nostra 1803. late per comitatum Temesiensem, Békeziensem, Csanadiensem, Aradinensem et Torontaliensem diffusa, nefandas edidit strages, a Clarissimo epidemiarum ob-

servatore F. A. Schraud adnotata, et ab hac non multum aliena itidem in patrio solo pluribus in locis anno labente observata.

Hypotyposis.

§. 12.

Scorbutus quemadmodum omnis alter morbus certis temporis locique limitibus circumscriptus, tria potissimum stadia percurrere solet, ita constituta, ut in singulo eorum multiplicem offerat symptomatum seriem, ex adfectione utriusque actionis organicae orientium et emanantium.

§. 13.

Stadium primum, s. morbi incipientis. Initia scorbuti saepe adeo lenta et obscura esse solent, ut tesseram aegritudinis evolvendae admodum arduum sit determinare. Ante omnia vires musculares singulari ratione prosternuntur, quare aegri sufficiens antea robur manifestantes miram ac saepe repertinam adcusant artuum totiusque corporis dedolationem, cum insolita animi deiectione; unde sustentando corporis ponderi impares, omnem motum recusant, atque summa moestitia confecti anxie solitudinem quaerunt, quo tutius optata fruantur quiete. Debilitas haec mox quoque ad systema nervosum propagatur vitamque sensiferam simul suae subiecit potestati; unde ortum ducunt: hebetudo sensuum externorum, animi desponsio; temulentia, somni desiderium, quin tamen eo reficiantur, respiratio parva et anhelosa, cum primis in aura frigida, pulsus arteriarum exiles, debiles, parum frequentes, imo interdum adeo tardi, ut vix quadraginta ictus intra sexagesimam horae numerari possint. Simul atque haec phaenomena comparent, maculae parvae, rubrae, purpureae, lividae vel etiam atrae pulicum morsibus perquam similes, stigmatis tamen saturatoris defectu dignoscendae, erum-

punt, quae passim peticulae aut petechiae nuncupantur. Sunt nil aliud quam exiguae sanguinis pansi, et in partes propiores iam resoluti, sub summa cutis pellicula profusiones. Quaedam medio tenus saturatius rubescunt, et ruborem versus peripheriam sensim amittunt, aliae aequali rubore imbutae, ambitum distinctum et circumscriptum observant, ab exordio ad plenariam extinctionem usque easdem subeunt mutationes, quas in echymosis a contusione observare licet, ac sine ullis desquamationis indiciis dissipantur. Nec pruritus, nec dolorem, nec alius cuiusdam generis molestiam pariunt. Nunc tantum paucae et dispersae, nunc innumerae cutim marmoris instar tingentes, efflorescunt praecipue in extremitatibus inferioribus, speciatim autem in suris et pagina foemorum interiore; universim in locis opertis, rarissime in illis quae aëri et luci continuo obversa sunt comparent. Quandoque etiam in partibus internis, in ventriculo et intestinis observatae fuere. Maculae amplae saturate rubentes, vel et atrae, quibus integrae interdum partes, uti nasus et pedes omnino denigrantur, aut dorsum quasi virgis caesum esset, picturatum conspicitur, maligniori tantum et sub coelo calidiori grassanti scorbuto familiares, ab antiquissimis inde temporibus vindices s. molopes compellantur. Quemadmodum petechiae ceu comites accidentales in aliis etiam morbis occurrere solent; ita etiam scorbutus haud raro absque petechiis decurrere observatur, verum loco earum miliaria, aphtae et furunculi comparent fatales. Labe in dies incrementum pedes ad malleolos oedematose intumescunt, gingivae relaxantur et albae instar pituitae pallescunt, tardius vero pruriunt, rubent, livent et in tumorem laxum elevantur, atque ad minimam pressionem sanguinem atrum teterrime foetentem profundunt. Gravibus his vitae organicae adfectionibus undique caput extollentibus, adpetentia cibi secundum Trotterum incolumis persistit, secundum Lindium vero et Fodere ita depravatur, ut aegri in acida vegetabilia anxio quodam instinctu duci vi-

deantur. Sanguis sive e venis consulto eductus, sive spontaneo manans fluxu, liquidus est ac dissolutus, discolor, saturate rubens, atropurpureus inque proprias partes non abscedit; vel vero fluidam sat diu conservans consistentiam tandem placentam separat tenuem, mollem, friabilem, quae digitis facile solvitur, inaequaliter albescit, et luci obversa haud raro multifarios iridis reddit colores; sero abundat turbido viridescente, aut rutilo, citissime in putredinem ruente, et nonnunquam eo jam tempore, quo e vena emittitur foetorem putrem redolente.

§. 14.

Stadium secundum, seu morbi incrementis.

Postquam plures sub hoc rerum statu aegri transegerunt septimanas, cuncta praecedentia phaenomena acerbiora evadunt, novisque et numero et malignitate augentur. Universi enim organismi vita magis magisque languescit, morbus ulterius proserpit, atque mox quoque solidas adoritur corporis partes, prae reliquis autem in genuum articulos suam exercet saevitiem. Musculi nempe extremitatum inferiorum, imprimis flexores crurum, ita labefactantur, ut aegri sive ex industria, sive inviti pedibus insistere tentent, in deliquium animi incidant, et immobiles protinus prosterantur, quin imo saepe saepius extremum etiam halitum expirent. Ipsa vero conditio artuum non raro nullas, alias autem plurimas offert mutationes morbosas; musculi nimirum sursum retrahuntur, genua flectuntur, rigescunt, ac tandem solvuntur, atque in tumorem albo similem (skelotyrbe veterum) convertuntur. Quod phaenomenon aethiopi-
 hus captivis adeo infensum fuisse asserit Trotterus, ut nec unicus eo correptus mortem effugisse fuerit visus: tumor quippe durus, digito prementi non cedens, musculis imprimis anti-
 brachii adfixus, trismo, tetano, subsultu tendinum, car-

phologia et crocodismo stipatus, aethiopibus captivis constanti lege lethalis.

§. 15.

Horrenda haec articulorum vitia vix non semper pari passu diri insequuntur dolores, iam rheumaticis iam arthriticis, iam vero syphiliticis aemuli, non modo ad partes externas, lumbos, genua, crura et sternum, verum etiam internas, potissime autem ventriculum et intestina extensi; unde tam atrox exoritur gastrodynia et colica scorbutica, ut aegri in propria saevire cogantur viscera, quod malum a germanis Scharbock adpellatur. Morbo ad altiorem gradum evector, aut ingenio epidemiae maligno, aliarum quoque partium diri urgent dolores, uti capitis, renum, cystidis, hepatis, lienis etc.

§. 16.

Dum haec ita per aliquot septimanarum intervallum excruciant aegrum, colliquationis universalis et corruentis virium roboris signa undique emicare incipiunt. Facies quippe lurida magis pallet et squalet, nasus acutius prominet, oculi livido cincti halone in orbitam reconduntur, gingivae inflammantur, aphtis et ulceribus tetrifera defoedantur; a dentibus retrahuntur, sphacelose solvuntur, aut coaguli cruenti instar laciniatim decidunt, dentes denudati vacillant, quin imo saepe sub ipsa masticatione evelluntur, aut carie correpti una cum maxillis consumuntur. Analogas his aliae quoque oris partes subeunt mutationes; venae raninae expanduntur, labia, buccae, lingua, palatum, et fauces inflammantur, atque ita exulcerantur, ut os aegri teterrimum spargat foetorem. Haec adfectiones oris in nonnullis casibus peculiari forma comparent, veteribus Stomacace, recentioribus ulcus Noma, Anglis Ulcerons erosion of the cheeks nuncupata. His ita saevientibus, digestionis et adsimilationis organa, quae in priori stadio fere

intacta fuere, suo nunc manifeste desinunt fungi officio, vario nempe modo perturbantur, expanduntur, relaxantur et infarciuntur; unde voluminosa exurgit physconia, perniciose diarrhoea et exitiosa dysenteria, urina excernitur fusca, atra, imo interdum a soluto cruore sanguinea, pellicula oleosa versicolore in superficie natante ornata, et hypostasi gravi citissime in putredinem ruente instructa.

§. 17.

Cum praevalente hac undique liquatione, in intimo nexu est conditio systematis vasorum, ut quod antea organismo in integritate constituto, unum totum undique clausum et nonnisi sanguinis vapori pervium efficiebat, nunc pristinae virtutis expers variis hiat locis contentumque vitae cruorem per diversa profundit collatoria; hinc gravissimae exoriuntur haemorrhagiae e diversis corporis partibus: gingivis, labiis, cavo oris, naribus, pulmonibus, ventriculo, hepate, liene, pancreate, utero et tractu intestinali, malo altius provento, etiam ex oculis, auribus, mammarum papillis et omnibus vasis cutaneis, ita ut summus ubique conspiciatur Keneangae gradus. Ipse autem sanguis sive arte, sive casu eductus diversis medicis diversam praesentulit naturam. Veteribus visus fuit putridus et acris. Boerhaavio fibra atra, grumosa et tamen soluta, sero vero salso et acri, mucum copiosum viridescentem in superficie tenente praeditus. Lindio et Milmano, qui sanguinem scorbuticorum a normali nequaquam differe contendunt, hoc Boerhaavii assertum, fibra nempe crassa et tamen soluta, rationi adversum esse videtur. Trotterus asserit sanguinem scorbuticorum a normali longe aberrare, ut qui colore obscure rubro, imo atro praeditus, aegre admodum coagulatur. Cui sententiae etiam summi in medicina viri; Raimannus, Richterius et Haaseius assensum praebere videntur; hi enim cruorem scorbutico adfectorem,

ultra normam fluidum, solutum et in putredinem summe proclivem invenerunt. Dissidentes demum has auctorum opiniones illustrissimus Fodere componere conatur; qui sanguinem in scorbuto ad unam organismi partem restricto, e. g. os et gingivas, emissum densa refert notari placenta, eum vero, qui in scorbuto universum organismum prehendente, verum in primo adhuc stadio constituto, ad molestias respirationis sufferendas ex industria educitur, a priori ait esse longe diversum, ut qui nec ab initio uniformis, nec serius in suetas separatur partes, verum ex floridis et obscuris hinc inde striis compositus mixtum exhibet liquorem, senioribus vero mali stadiis sponte suos deserens alveos, summe liquidus et omnis fibrae expers esse videtur.

§. 18.

Summum autem inter symptomata huius stadii meretur respectum cutis et telae cellularis conditio, quae amisso omni vitae vigore, gravem in liquationem septicam contrahit nisum. Petechiae enim per universum cutis ambitum multiplicantur, et in phlyctenas variae magnitudinis et figurae supra cutis plagam elevantur, quae sive casu, sive sponte apertae atrum effundunt liquorem, atque extemplo in cacoëthica convertuntur ulcera; sic dicta scorbutica, quae marginibus laxis, tumidis, laceris et simbriatis circumscripta, excrescentiisque fungosis post extirpationem celerrime regenerandis fundo insitis notata; ichorem secernunt sanguinolentum vicinas partes causticorum more corrodentem; corrosionem vero in ipsam compagem osseam se se insinuante, tanta effunditur cruoris copia, ut in densa strata coagulatus, eam ulceri impertiat formam, quae speciem hepatis bovini, Anglorum nautis Bullocks liver dictam, mentitur. Peculiariter insuper haec ulcera gaudent attributo, quod remediis detergentibus, in reliquis ulcerum immundorum generibus summe proficuis, insigniter exasperentur, ad minimam pres-

sionem gongraenescant et semper in connubio oëdematis partibus exulceratae incedant. Si vero sub felicibus rerum adjunctis res eo perveniat, ut optatae cedant consolidationi, id non a peripheria versus centrum, more ulcerum aliorum, verum inverse fieri consuevit, in fundo quippe plures exsurgunt insulae, quae sensim sibi adproximantur, ac tandem in unam conveniunt cicatricem.

§. 19.

Graves has vitae organicae aberrationes, summa virium tam physicarum, quam psychicarum, comitatur resolutio; irritabilitate enim et sensibilitate ad imum prostratis, aegri summae lassitudinis sensum, plumbeam corporis gravitatem et invincibilem ad motum adcusant segnitiam, interim tamen tendines quidam subsiliunt, musculi faciei et artuum convelluntur; unde variae spasmodum clonicorum species corpus horrendo contorquent, cuius deplorabilem sortem superveniens adhuc hydrops et icterus adaugent. Quod sensus externos concernit, hi jam ita obtunduntur ut anaesthesia, phthongodysphoria, scotomia, caligo et acies oculorum ita obtusa, ut aegri nonnisi plena luce objecta percipere possint, observentur, jam vero tantum contrahunt crethismum, ut accedente vel minima potentiae nocentis actione, phlogosis sui generis exurgat — ophthalmia scorbutica, quae non modo ipsi oculo, verum saepe saepius etiam integro organismo gravissimas struit insidias. Sensus communis quoque diversas offert alienationes, quae quidem cuivis morbo propriae sunt; in scorbuto tamen multo majorem adipiscuntur malignitatis gradum, uti artuum dedolatio, lassitudo, pervigilium, anxietas et gastrodynia tanta, ut merito attonitum reddat observatorem, quomodo aeger sub tanta hostium copia vitam continuare possit. Mentis tamen conditio eum in modum servata viget, ut aeger moesto conqueratur animo, atrox malorum agmen ad altius adhuc properare culmen.

§. 20.

Stadium tertium, seu morbi consumati.
 Praegressis hisce phaenomenis morboſis, quae inconstanti plurimum ordine, numero et vehementia incedunt, atrocissima et foedissima evolvitur morbi imago; praecipiti enim passu processus colliquationis summum culminationis punctum attingere nititur, atque improba virium prostratio omni fere momento inevitabilem minatur vitae extinctionem. Vis enim motricis efficientia ad imum consumpta, aegri corpore supino porrecti, positionem captam trunci ad instar immobiles servant, irritos solum exercentes motuum conatus, quibus molestam anxietatis sensationem sublevare nituntur, cruribus divaricatis deorsum ad pedes delabuntur; manus intremiscente motu ad res capessendas extendunt, ipsamque linguam porrigere nequeunt, quibus rapide incrementibus summa accedit musculorum voluntariorum resolutio; unde paralyses partiales undique conspiciuntur, incontinentia alvi et urinae subsequitur, nec non sudores viscidi teterrimum odorem spargentes integrum inundant organismi ambitum, ulcera praeterea undique signa progredientis sphaeceli ostendunt; partes vero molles cavum oris, suras et foemora tegentes ichore consumptae a compage ossea solvuntur atque apendicum instar propendent. Similem colliquationis metamorphosim interna quoque subeunt viscera, aër per dissidium elementorum jam in ventriculo, jam in tractu intestinali accumulatur, hinc meteorismus increſcit, materiae autem ipsae dissidium passae, per os, nares et alvum secidunt foetidissimae.

§. 21.

Exsuperante hoc partium mollium in expansionem et dissolutionem nisu, reciprocae omnium corporis systematum et organorum reactiones sufferuntur, leges consensus et an-

tagonismi pervertuntur, fontesque omnis reproductionis alienantur, quin imo ipsius etiam compagis osseae cohaesio et elasticitas ita infringuntur, ut cum simili partium mollium statu, ad eosdem conducant effectus; hinc ossa varium in gradum emolliuntur, incurvantur, exulcerantur et consumuntur. Gravissimum autem in hoc stadio portendunt periculum haemorrhagiae effrenes, et earum pedisequae. lipothymiae, quae ut extremi resolutionis chemicæ vitalis termini, formidabiles, horribilis eventus giganteo passu scenam claudere properantis, sistunt praecursores, qui nec diu anxiam morantur expectationem; vita enim systematis nervosi ad extremum praecipitata, mentis functiones perventuntur, delirium cum stupore alternat, pulsus inordinate et confuse micant, tremuli, myuri, vermiculares et intermittentes evadunt, ita ut aegri tot tantisque malorum portentis dilaniati, nunc in soporem incidant profundum nunquam amplius evigilaturi, nunc tetricis sub convulsionibus ceu ultimis vitae cum morte colluctantis moliminibus, consumto omni vitae fomite, inexorabili succumbant fato.

Autopsia cadaveris.

§. 22.

Corpora jam sub decursu morbi semilliquata, extincta vitae flamma confestim putredine abripiuntur, ita ut paucis a morte horis ingentem spargant foetorem. Cutis universa echymomatibus et ulceribus suffusa, musculi laxi, adtenuati facile lacerandi; sanguis et reliqui humores ex toto soluti, fibra penitus destructa. Ossa omnia plus minusve emollita, spongiosa, carie erosa et in substantiam carnosam — Osteosarcosis — degenerata conspiciuntur, nonnunquam vero tam fragilia, imprimis cylindrica, sternum item et costae evadunt, ut sola cadaverum transpositione rumpantur — Osteopætyrosis — Periosteum solutum, cartilaginee suppura-

tione destructae, exostoses, topi et aliae ingentes materiae osseae degeneraciones; verbo integra compages ossea adeo devastata et destructa conspicitur, ut neququam ait Ludovicus Hoffmannus inde extruas skeleton. — Tela cellularis sero turbido abundat, cava aperta gas exhalant foetidissimum, pulmones laxi, atris hinc inde maculis distincti, collapsi aut sanguine congesto expansi, vomitibus, ulceribus et pure referti pseudomembranarum ope partibus vicinis adcreti. Cor lividum, gelatina tremula obductum, ventriculi et sinus sanguinis soluto et grumoso infarcti. Similem quoque vasa majora praeserunt conditionem, quibus polypi ingentis interdum molis impacti visuntur. Pericardium et cavum thoracis sero et sanguine extravasato inundantur, quam colluviem adeo acrem esse refert Poupertius, ut manus immersas caustici instar inflammet, corrodat et solvat. Abdomen aëre expansum et simili repletum liquore; peritoneum una cum suis propaginibus, et viscera omnia in eo contenta, maculis et ulceribus notata, quod idem de ventriculo et eius tunicis dicendum. Glandulae mesaraicae et hepar infarctum; lien vero ingentem in molem expansus, abscessibus foedis corruptus, vel vero exsuccus, collapsus et friabilis, retro saccum ventriculi eoecum propendet. Analogam quoque renes, vesica urinaria et ureteres subeunt mutationem, quae tamen quandoque prorsus intacta cernuntur, cerebrum vero de regula integrum.

D i v i s i o.

§. 23.

Primum quod practici jure proponunt scorbuti discrimen inter primum et secundarium, respicit originis modum, et omnino insignem meretur medentis respectum. Scorbutus primarius, protopathicus dicitur ille, qui hominem in integritate constitutum adgreditur, vel aliis

etiam supervenit aegritudinibus, quin tamen cum illis in nexu existat causali; verum ex dispositione et potentia nocente concurrentibus recens ortum suum ducit. Scorbutus autem secundarius, deuteropathicus est ille, qui ex morbo alio ad certum gradum evector emergit, sive essentialem cum caractere ejus primitivo, et causa eum producente agnoscat nexum, sive non; in casu priori semper de morbi primitivi ingenio plus minusve participat; unde pro istius diversitate, variae exsurgunt complicationum species — exemplo illius, qui diuturnam hydrargiri, aut aliorum acrium actionem, vel varias liquationis species, rachitidem, scrophulas, haemorrhagias et febrim putridam insequitur.

§. 14.

Altera non minus momentosa morbi distinctio in scorbutum ex debilitate directa ortum, et eum, qui ex adynamia indirecto modo inducta proficiscitur, pariter in diversa originis ratione fundatur, prouti nempe ex incitamentorum vitalium defectu, vel vero ex nimis violenta et diu protracta stimulorum actione, omnem virium vigorem exhauriente procedit.

§. 25.

Tertiam scorbuti differentiam largitur eius acuties et decurrendi ratio, quae eo majorem deposcit medici attentionem, quod plerumque a diversa causarum efficientium naturae varia inde debilitatis oriundae forma dependens, non solum prognosim, sed etiam medendi methodum dirigere juvat. Distinguitur autem hoc intuitu scorbutus in acutum et chronicum, acutum dicimus illum, qui in gratiam summae virium prostrationis iam primis morbi diebus subortae, ingenti ac praecipiti stipatur discrimine, ita ut aegros haud raro aliquot dierum spatio e medio tollat. Scorbutum autem chronicum

nominamus illum, qui cyclum viginti dierum emensus, lentum ingreditur decursum, atque plerumque indirecta asthenia stipatus, variam reddit vegetationis laesae imaginem, de superstitibus tamen phaenomenis aegritudinis primitivae, syphiliticae, rachiticae, scrophulosae, scabiosae etc. semper plus minusve participantem.

§. 26.

Quartum scorbuti discrimen in sporadicum, endemicum et epidemicum, praebent eius ad societatem humanam rationes, prouti nunc singulis hinc inde hominibus ex rationibus aetiologicis ad eos tantum restrictis struit insidias; nunc integram quamdam hominum adgreditur societatem, causam praecipuam agnoscens in climate, situ, solo, aquis et nutrimentis; quae regio suppeditat, aut vitae genere ad quod ex luxuria seducitur, aut paupertate cogitur; nunc denique latius per populum extensus, temporum potius quam locorum vicissitudinibus generatur, intenditur, multiplicatur, mitigatur et extinguitur.

§. 27.

Neque omnis prorsus valoris expers est differentia scorbuti in febrilem et afebrilem. Quamquam quidem scorbutus absque ullis incitationis vitalis phaenomenis decurrere amat: fit tamen non raro, ut aut initium cum ea assumat, aut in ulteriore suo decursu praecipue versus finem provento, inconspicuo fere modo illa salutetur, in casu priori communibus febris irritativae, aut peculiaribus cachexiae matricis symptomatibus stipatur, in secundo vero semper foedissimam febris putridae induit faciem.

§. 28.

Sunt demum qui adhuc ultro divisionem scorbuti extendere volentes distinguunt eum in maritimum et terre-

strem. Ast quamvis omni iure asserere possimus eum longe frequentius et atrocius saevire mari quam continente; nihilo tamen minus quo ad indolem prorsus nullam differentiam includunt, uterque enim fisdem comitatur phaenomenis, eandem petit terminationem, et eadem suffertur therapia; ut igitur distinctionem hanc non e natura morbi progressam, et omni in praxi emolumento destitutam, merito incipiant ex therapia excludere auctores.

V a r i e t a t e s.

§. 29.

Feralis haec morbi saevities non semper ad eum, quem praemisimus, evehitur gradum, verum nunc ad systema cutaneum externum, nunc vero ad os et partes eidem vicinas magis restricta totidem praebet morbi generalis varietates. Quarum prior morbus maculosus Werlhofii, peliosis Svediauerii, haemorrhoea petechialis Sprengelii; posterior Stomacaceab auctoribus nuncupatur. Morbus maculosus Werlhofii ingreditur plerumque cum ingenti animi abiectione, lassitudine artuum et motus difficultate insigni; quam insequuntur pulsus exiles, debiles, tardi et parvi, anorexia, dispepsia et agrypnia. Communissimum autem status huius comitem sistunt maculae in diversis cutis regionibus conspicuae, rubrae, ceruleae vel et atrae, absque ullo pruritu et dolore decurrentes, quibus dein accedunt haemorrhagiae e diversis corporis partibus, ingenti virium vitalium longuore stipatae, quae pro varia constitutione aegri et vario morbi ingenio, variam sortiuntur terminationem.

§. 30.

Alteram scorbuti speciem constituit Stomacace, scorbutus aphtosus Hildebrandii, cuius iterum

duae statuuntur ab auctoribus varietates, quarum prima Ulit is septica, in phlogosi gingivarum ad liquationem intenta consistit, quae sensu insignis ardoris, halitu graveolente, salivae profluvio, facili sanguinis atri secessu ac levi glandularum vicinarum tumore stipata, in aphtas sordidas, vel ichorosas degenerat exulcerationes, comite persaepe universali virium incitatione. Altera vero ulcus constituit gangraenosum, quod gingivas, labia et genas tenerorum praesertim infantum depascitur, ac ideo medicis practicis Noma seu Cheilocace, Cancer aquaticus audit, quem C. Van Svieten nomine gangraenae oris interni classico adumbravit calamo *). Praegressis nempe per octo aut quatuordecim dies morositate, agrypnia, anorexia, siti, diarrhoea et inquietudine summa, enascitur in buccarum parte interiori, gingivis, lingua et labiis rubedo levis, parum dolens, calore insigni per totum cavum oris diffuso, quae paulo post in altum transit tuberculum, ruberrimis ac summe dolentibus marginibus cinctum. Quod demum profundius exesum in tetram convertitur exulcerationem, quae late per cavum oris diffusa, non modo subjecta partium mollium strata depascendo exteriora versus penetrat, verum etiam glandulis lymphaticis et salivalibus in concensum tractis, infra mandibulas proserpens, ipsam linguam et labia pari adurit ratione. Simulatque deplorabiles hae oris desorganisationes contingunt, adeo teter ex ore aegri emanat halitus, ut anfractibus organi olfactus pertinaciter adhaeres, per plures impressus maneat horas, gravissimasque coenaestheseos inducat mutationes; salivae tenuis, acris et calidissimae tam e foedo oris cavo, quam e buccae perforatae fenestra, ingens effunditur copia, dentes vacillant; gingivae solvuntur, et sub minimo adritu dissolutum plorant cruorem, quibus tandem colliquativa accedunt profluvia, epistaxis, stomatorrhagia, ephidrosis et diarrhoea, sub atrocissimis febris putridae phaenomenis.

*) Comment. in Aphorism. Boerhaavii. §. 431.

D u r a t i o.

§. 31.

Varia esse solet scorbuti duratio, pro diverso epidemiae regnantis, vel morbi primitivi e quo originem traxit ingenio, nunc decimo quarto solvitur die, nunc ad vigesimum, et ultra ni mali ferocia aegrum enecuerit, protrahi observatur. Rarioribus tantum in casibus, iis duntaxat stipatur phaenomenis, quae liquationis universalis, et summae virium vitalium prostrationis indicant conditionem, ex adverso crebris et multifariis conjunctus incedit symptomatibus, praecedenti primitivo morbi characteri propriis, quorum diversitas totidem ponit ejus complicationes, e quibus illa, quae in littoribus Norvegiae cum syphilide occurrit, sub nomine Radesyge, seu Leprae Scandinaviensis praecipuam meretur attentionem.

A e t i o l o g i a.

§. 32.

Quamquam momenta scorbuti causalia sibi adeo contigua et propinqua sint, ut justi inter ea limites nequaquam duci possint, quin imo omnia, quae alteri eorum generi tribuuntur, eodem fere jure ad alterum simul referri queant. Omnes enim potentiae a medicis duplici hoc titulo insignitae, tantum quo ad durationem et gradum actionis ab invicem differunt, ita ut brevius et mitius agentes solam relinquunt proclivitatem, potentius autem et constantius apertum invitent morbum; nihilo tamen minus nobis naturae scorbuti rite explicandae intentis, distincta horum momentorum lustratio, tantam pollicetur utilitatem, ut utramque causarum classem, non possimus non sejungere, ac seorsim pertractare.

Causae proëgumenaë.

§. 33.

Omnia quae processus vegetationis robur infringunt, et ad effectum potentiae nocentis facilius excipiendum praepa-

rant, ut momenta scorbuti proëgumena considerari possunt. Dispositionem ideo maiorem in eum fovent, subiecta omnis aetatis et sexus debilia, morbis diuturnis detrita, requisito nutrimento destituta, animi passionibus agitata et paupertatis onere oppressa. Universalem autem in scorbutum dispositionem quandoque induci videmus, ab aëris peculiari depravatione, nec non a quibusdam evolutionibus cosmicis, nobis adhuc sufficienter non cognitis, constitutionem stationariam ita modificantibus, ut cuncti vegetationis morbi, sive sporadicorum, sive epidemicorum more grassentur, in scorbutum abeant et degenerent.

§. 34.

Atque primo quod concernit aetatem, nullam fere peculiari prerogativa, ab hocce cacoëthe malo novimus immunem. Senes quidem ad mentem Friderici Hoffmanni magis ei subjacent, cum morbi senibus familiares, multum cum scorbuto convenientiae alant, ideo quod ex impura, et viscida sanguinis et aliorum humorum crasi, suam repetant originem; verum enim vero sententia haec, ex illo adhuc perfecta aevo, quo dominans medicinae humoralis genius, omnibus vegetationis morbis, scorbutum plus minusve subesse existimavit, cum clarioribus recentiorum notionibus comparata, nequaquam subsistere potest, ut quae fideli sub epidemiis experientiae innixae, eum nulli aetati specialius favere ostendunt. Nec observatio Trotteri, qua inter aethiopes captivos gravissimo hocce morbo adfectos, puerorum paucos tantum ei succubuisse testatur, nostram evertere valet opinionem, cum eum e causa pueris minus infensa provenisse constet. Interim tamen certas scorbuti formas, certis respondere vitae periodis, non negamus; sic dum gangraena et ulcera pedum scorbutica senes graviter affligunt, stomacace et cheilocace infantes per eminentiam infestant, ita ut Girtanner et alii, ea huic aetati propria contendant esse mala.

§. 35.

Nec sexus peculiare involvit discrimen. Quamquam quidem antiquiorum nonnulli, ut Senertus, Charletonius et Hoffmannus foeminas majorem, quam viros offere dispositionem opinentur, idemque etiam in epidemia inter plebem italam sub annonae charitate 1761 grassante testetur J. A. Bona; nihilo tamen minus non pauci ex adverso docent auctores, viros crebrius, quam foeminas ab eodem corripimale, et quidem potissimum ea ex causa, quod inter cunctas potentias scorbuto generando idoneas, deprimentes animi adfectus supremum occupare locum existiment, iisque vehementius pectus prosterni virile, quam levem foeminae mentem arbitrentur. Inde tamen de praevalente sexus dispositione, nequaquam omnem litem absolutam esse oensemus, quam ulterior solum adtentio, et solers sub epidemiis instituta experientia, componere valebit, caeterum ii, qui foeminis majorem tribuunt immunitatem, meminisse velint, eas longe rarius, quam viros, momentis scorbutum excitantibus esse obnoxias.

§. 36.

Majorem profecto in scorbuto generando potestatem tenere videtur habitus organismi et ejus temperamentum. Et enim per experientiam confirmatum habemus debiles, laxos, cachecticos, prae robustis, torrosis, siccis, macilentis fibra stricta donatis, in liquationem processus vegetationis magis inclinare. Sic etiam phlegmatici, melancholici, mente et corpore imbecilles, fatui, inculti, timidi, tristes etc. facilius in scorbutum incidunt, quam sanguineo-cholerici, corpore et ingenio vivaces, agiles et impavidi. Ex his igitur levi negotio intelligitur, cur scorbutus quem Fodere non inique servilem adpellavit, altis septentrionis populis dira servitute pressis magis sit infensus, quam liberis Europae meridionalis gentibus. Cur idem liberrimos quidem, verum atrabiliarcs et

melancholicos divexat Britannos, Gallis e contra hilaribus et animo erectis pene ignotus.

§. 37.

Quum vero miseranda eiusmodi corporis conditio, a parentibus ad proles, eo quo generantur temporis momento, transferri, aut iis in sinu adhuc materno degentibus communicari, aut ex hoc immunibus egressis ex iniqua vitae conditione adhaerere possit; patet dispositionem in scorbutum non minus haereditariam, quam congenitam et acquisitam dari, quam dispositionem diathesim scorbuticam nuncupamus, quae primum quasi et minimum sistit morbi gradum, seu illam potius organismi conditionem, quae prima labis scorbuticae germina, latentia quasi et sepulta, in sinu suo fovet et recondit, quorum evolutionem regimine quidem diaetetico prudenti retardari, quin imo ipsa etiam germina non raro deleri, experientia compertum habemus, ast accedente vel minima potentiae nocentis actione, ultro evolvuntur, perficiuntur ac tandem in apertum erumpunt morbum. Verum dum haec ita proferimus in eam recentiorum nonnullorum incidimus sententiam, qua contagia haereditaria solidorum interventu nusquam transvchi praecipiant, omnemque humoribus in generandis morbis abrogant dignitatem. Interim nos, quin absolute contagioso vehiculo ad scorbutum haereditarium demonstrandum egeamus, scepticos ad illud tantum reflectimus, scorbutum iis ipsis legibus, quibus omnis alia diathesis morbosa haereditario modo disseminatur propagari, idque eo magis, quum ut infra evincetur, scorbutum quibusdam familiis adeo proprium et familiarem esse, ut omnibus strenuo examine perpensis, ex unico tantum haereditatis fonte intelligi et explicari possit. Sic singularem quorundam infantum proclivitatem, etiam sub optimo vitae regimine, et summa corporis munditie, in aphthosae oris exulcerationes, illico post partum conspicuas, non aliter expli-

cabis, nisi parentum culpam, eadem evolutionis periodo analogis malis detentorum, damnabis; demum ipsa in quibusdam regionibus eius frequentia, ex locorum constitutione, aut alio quodam influxu laterali nequaquam explicanda, ad hanc simul nos invitat opinionem; ut igitur omnibus his rite perpensis, extra omnem dubitationis aleam positum sit, scorbutum dari haereditarium, illumque in vitiosa viscerum et organorum muneri haematopoëseos dicatorum, constitutione radicari.

Causae procatarticae.

§. 38.

Inter causas scorbuti occasionales, generatim referendae veniunt omnes illae potentiae nocentes, quae nisum in liquationem promovent. Harum aliae directe in processum vegetationis influendo chemicas compagis organicae relationes ita alterant, ut harmonicus virium concentus integer persistere nequeat. Aliae eundem effectum indirecto praestant modo; nimirum per iusto vehementiorem incitamentorum cujusvis generis actionem, vires reactionis sensim labefactando, ac tandem penitus exhauriendo et extinguendo.

§. 39.

Quatenus autem morbosa, quae scorbuti essentiam constituit conditio, liquatio nimirum in sepsim inclinans, vitae e diametro opponitur; catenus etiam detractio stimulorum vitalium, atque concursus potentiaram nocentium processui vitali infensarum, principales largiuntur liquationis scorbuticae fontes. Eminentem autem plerarumque causarum nocentium agendi modum, chemicis obtemperare principiis, jam sola conditionis pathologicae consideratio satis superque testatur, quae chemismum, ut aiunt animale, a recto integritatis tramite deflectentem indicat et supponit.

§. 40.

Potentiis nocentibus, quae directo modo processum vegetationis alterant, adnumeramus 1. aërem atmosphaericum; 2. alimenta et potulenta; 3. substantias quasdam salinas; 4. morbos diversos; 5. morborum perversam medelam; 6. denique sui generis contagium.

§. 41.

Aërem atmosphaericum, commune illud omnium entium organicorum pabulum, vario modo vitale organismi robur pessumdare, ac haematopoëseos munus offendere, communis est omnium medicorum querela, ubi vel nimio frigore, aut calore exuberat, vel elementis saluti amicis destituitur, vel deleteriis plane contaminatur.

§. 42.

Et quidem aër frigidus ab omni aevi medicis, pro sola, aut saltem praecipua criminabatur scorbuti causa, ita ut regiam cacoëthis huius mali sedem, post Senertum, plurimi in septemtrionem, speciatim ad littora maris Baltici et Glacialis reposuerint, et inde eum ea ratione, qua luem syphiliticam, ex America in Europam cultam translatum esse crediderint. Non negamus quidem magnam esse frigoris in scorbuto generando potestatem, quin imo ipsi libenter in exemplum adducimus, septemtrionalis Germaniae provincias, fertilissimas hujus mali matres; Russorum item exercitum ad obsidionem Azophii coeli injuriis per plures dies absque induciis vexatum, scorbuto fere ex integro adfectum, nec non Gallorum copias, inter alpes glaciales hybernis constitutas, ferociam eius graviter expertas: attamen ideo concedere non possumus, frigus solam ac potissimam ubivis locorum scorbuti sistere causam, cum illo praesente non semper, absente vero saepe saepius eum hinc inde grassari experientia testetur. In cuius fidem sufficiat adtulisse C. Historiae naturalis

professorem Dublinensem Giesseka, qui post exactam in re-
 regionibus septentrionalibus septem annorum moram, redux
 perhibet, incolas harum regionum in tuguriis angustis, pho-
 carum exuviis quoadusque licet munitis et obturatis, gre-
 gatim hybernare, omneque suum tempus inertes et alto so-
 pore sepultos transigere, quin ullam experiantur scorbuti
 ferociam. E contra vero eum in calidissimis aequinoctia-
 libus oris, omni anni tempore, terra marique debacchari, hi-
 storica perhibent documenta, sic docente Joinville ad
 antiquissimas scorbuti epidemias pertinet illa exercitus sancti
 Ludovici, dum saeculo 13 contra Saracenos aegypto inferiori
 bellum gerebat; sic etiam in calidissimo soli nostri climate
 1803 intra breve temporis intervallum, aliquot millia homi-
 num enecavit. E quibus intelligitur nullam temperiem eum
 penitus excludere; nullum clima eodem prorsus carere; ac
 proinde non in solo frigore, aut calore, verum in aliis at-
 mosphaerae proprietatibus causam eius quaeri debere.

Quo praecipue aërem calido-humidum referunt auctores,
 et reapse, si exemplorum adductorum memores, in aetio-
 logicas scorbuti inquiramus rationes, semper aërem humidum
 altissimum tenuisse locum inveniemus. Etenim scorbutum
 potissimum in regionibus oceano propinquis, depressis, uli-
 ginosis et paludosis, ubi lacuum copiosorum et aquarum sta-
 gnantium vapores, continuo aëri atmosphaerico traduntur;
 occurrere experientia edocemur. Ast quamvis aër humidus
 foecundam sistat scorbuti matricem: illum tamen secundum
 mentem clarissimi Lindii, unicum constituere ejus fontem
 confirmare non valemus, quoniam exorto quandoque malo,
 praeter aërem humidum, alias simul contribuuisse potentias,
 abunde novimus.

§. 44.

Maximam efficaciam in producendo scorbutu includit

mixtio atmosphaerae eum in modum alterata, ut deficiens oxygenium, normalem eius elementorum sufferat rationem. Omnes igitur mephitum species, quas paludes, cementa, sentinae, loca uliginosa et saepius inundata, *) aquae stagnantes, fossae, latrinae reseratae, vapores canabis in aquis pigris maceratae, carnificinae, loca, in quibus bestiae macantur, aut strages eduntur, cadavera insepulta relicta, exhalationes plurimum animalium, vel hominum, tam sanorum, quam aegrorum, in spatio angusto coacervatorum; igitur atmosphaera stabulorum, urbium obsessarum, carcerum subterraneorum, ergastulorum, navium, nosocomiorum, orphano et brephotrophiorum, et in genere omnia illa adjuncta, quibus praesentibus oxygenium aequo magis detrahitur, hydrogenium vero carbonium et azotum nimio opere excluduntur, scorbutum progenerare valent **). Ex his igitur fontibus explicatur uberius scorbuti ad oras maritimas exortus, in locis depressis, in nosocomiis male gubernatis, in carceribus tenebricosis, urbibus obsessis, hybernaculis militum angustis et pauperum tuguriis, ubi aer corruptus recenti spiritu recreari nequit, in angiportibus urbium vastarum et populosarum; in iis denique regionibus, in quarum vicinia plurimae in proelio diro peremptorum victimae jacent sepultae, urgente praesertim insolito aestatis fervore; unde originem ducunt nomina, scorbutus nosocomialis, carcerarius, navalis etc.

§. 45.

Alterum praeter maleficas aëris qualitates, liquationis scorbuticae fontem, largiuntur alimenta et potulenta, aut copia, qua adhibentur, aut indole, qua gaudent, corporis

*) Lancisius, de noxiis paludum effluviis Calon. 1718.

***) Drajer, de noxiis corporum putridorum effluviis. Rosi, 1832.

humani necessitatibus et naturae minus convenientibus. Parcior enim nutrimentorum usus organa digerentia et assimilantia minus incitat et exercet, hinc diutius continuatus imbecillitatem et teneritudinem eorum relinquit; sanguinis penuriam inducit, secretionem et nutritionem pervertit, ac tandem debilitatem universalem inducendo integrum organismum superanti tradit resolutionis potestati. Ita 1771 et 1772 Neapoli ingentem inter pauperem plebem, quae ad gravem famem sedandam, meris leguminibus, arborum et fruticum radicibus vesci cogebatur, edidit stragem.

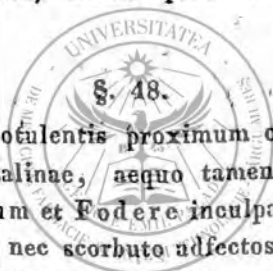
§. 46.

Ast nec abundantia alimentorum omnem excludit scorbuti timorem, ubi aut in uno genere consistunt, aut rebus nocivis admixta adhibentur, quo praecipue spectat defectus vegetabilium et excessivus usus animalium. Homines enim ad solum victum animale restricti, altiore quidem materierum plasticarum consequuntur gradum, et universae vitae vim ostendunt alacriorem: attamen cum quae metamorphosim progredientem citius emensa sunt, citius etiam in resolutionem contrahunt risum, et quidem eo certius et citius secuturam, quo idmodi alimenta in putredinem jam abrepta, ipsi ventriculo putredinis fomitem inferunt; hinc haud mira videbitur scorbuti frequentia ad littora maris septentrionalis, in urbibus obsessis, castris et navibus, ubi homines vegetabilium inopia pressi, potissimum victu utuntur animali. Ast quamvis vegetabilia evolutioni scorbuti renitentur: fit tamen non raro, ut eum potius invitent, dum aut principio nutriente egena, aut in corruptionem abrepta, aut male adservata, aut venenis aliisque rebus noxiis copulata in usum trahuntur. Sic qui ad sola olera restringuntur pauperes, nutrimentum inde admodum parcum extrahentes, diversis organorum digestionis et chylificationis injuriis obnoxii, mox languorem corporis contrahunt univer-

salem, qui vero cibis farinaceis, ex farina corrupta, aut calcaria, potassa, lolio temulento et secali cornuto inquinata, paratis vescuntur, vim eorum infestam directe contrahere solent.

§. 47.

Non minorem dignitatem inter potentias scorbuto provocando intentas sibi vindicant potulenta, dum corpori humano vivo fluidum praebent a materiis, quas solutas continet, alienis dotes noxias adeptum, sic aqua stagnans, acido carbonico privata, plantarum et corporum animalium particulis impraegnata, sive mera hausta, sive in connubio cum aliis liquidis adhibita, nautis prae caeteris infensa esse consuevit.

Alimentis et potulentis proximum occupant locum substantiae quaedam salinae, aequo tamen gravius secundum Lidium, Milmanum et Fodere inculpatae. Sic C. Lindius abusu salis marini nec scorbuto adfectos in integrum restitutos, nec in discrimina graviora fuisse coniectos observavit; quin imo aquam marinam aliis remediis nuptam, cum fructu se adhibuisse testatur. Milmannus sali eminentem tribuit virtutem antiscorbuticam. Fodere vero diversas carnis species sale conditas, et justa quantitate in usum tractas, in regionibus humidis, depressis et paludosis, insigne fuisse prophylacticum vidit. Nec quidquam detrahit castae horum virorum observationi illa nonnullorum objectio, qua ferocia scorbuti mari longe frequentior et gravior quam continenti, aquae et atmosphaerae marinae diversis salibus inpraegnatae imputatur, ut cui illa C. Sprengelii et aliorum renitur opinio, qua non sales, verum victus maritimus adcusatur, demum si sal solus scorbutum progenerare valeret, sequeretur eum in fodinis salinis, quales in patria nostra occur-

runt amplissimae, endemicum esse debere, cui tamen experientia contrarium evincit.

§. 49.

Omnibus tamen potentiis scorbuto inducendo idoneis, facile palmam praeripiunt aegritudines diversae, speciatim autem illae, quae sanguificationis et reproductionis vigorem infringunt, secretionis et absorptionis munus quacunquedemum ratione pervertunt, atque amplum cachexiarum ordinem efficiunt. Huc febres diversi characteris, imprimis autem intermittentes lentae et infarctibus lienis copulatae. Ita Kramerus refert in exercitu caesareo illos imprimis scorbuto subjectos fuisse, quibus corpus diversis febribus, et frequentibus earum recidivis emaciatum erat, ita etiam Paulus Aeginetta scirrhus lienis scorbutum constanti lege supervenisse testatur. Ex omnibus autem morbis, facillime in scorbutum degenerare solet lues syphilitica, quin imo sunt nonnulli, ut Selle, Luis et Dolaeus qui scorbutum syphilidis solum progeniem esse contendunt, mercuriumque potentissimum antiscorbuticum praedicant. Minime negamus luem syphiliticam cum scorbuto arctum posse inire connubium, quin etiam sub longiore decursu, et incongrua medendi ratione, diathesim scorbuticam, imo et persimilem scorbuto gignere formam; inde tamen omnem scorbutum syphilidis prolem esse quis adfirmabit? ut quae e distincto scaturiens fonte, distinctam involvit naturam, ita ut huius specificum illius sistat venenum.

§. 50.

Non solum diversi morbi, verum etiam medicamenta intempestive aut perverse in auxilium vocata, in potentias scorbutum excitare valentes convertuntur, easque eo efficaciores, quo major illorum in certo morborum genere fuerit virtus medicata. Quo ingenere medicamenta vitam plasticam eminenter adficientia, iusto audacius et diutius in usum vocata, referri

merentur, inter quae principem locum tenent praeparata mercurii, ut quae humores corporis humani plasticitate exuendo, materierum organicarum perfectionem retinent, resolutionem promovent, ac tandem universum organismum ita disponunt, ut singularem cachexiae nostrae induat imaginem.

§. 51.

Praeter momenta hucusque adducta, non pauca offendimus, quae vitae sensiferae eminenter infensa, partim ob multiplex eius cum vita organica commercium, partim ob peculiarem motus nervosi indolem, vitam plasticam vario modo pessumdam, retinent atque quo ad qualitatem aliam atque aliam reddunt. Huc 1. Omnia imponderabilia, uti calor electricitas, effluvia odorifera, etc. 2. Principia phlogistica, hydrogenium, carbonium, azotum, gas sulfurosum et quae ex eorum connubio generantur mephites, sive circumfluas inquinant auras, sive in penetralibus organismi per varias corruptionis spontaneae species extricentur. 3. Animi pathemata deprimentia, quibus vita sensifera exhauritur, suaque voluntati in musculos potestas denegatur, efficientia vero nervorum prostrata, systema vasorum in cunctis functionibus suis imbecillitatem et languorem contrahit: cor infirmam in sanguinem exercet actionem, haematopoësis languide procedit, se et excretiones retardantur; verbo universa reproductio et restauratio cohibentur; unde diversae vitae organicae alienationes necessario in conspectum provenire debent. Quare omnes Auctores tristitiam, taedium, anxietatem, inquietudinem atque omnis generis curas, inter gravissimas scorbuti causas reponere legimus. Ita Eugalenus eos, quos cum victu crassiori diuturnus exercuerit moeror, constanti lege scorbuticos futuros praecinere ausus est, ita Dodonaeus Willisius nonnullos timore percussos extemplo in scorbutum incidisse vidit, ita etiam eximius ille Anzonii itineris historiographus Valtherus refert, inter nautas spe optatam revisendi patriam lapsos, con-

festim peius habuisse scorbuticos, pluresque iam extra telicium positos, in graviora mox relapsos discrimina lethali succubuisse fato. 4. Omnia ea, quae nimis vehementes et diu protractas suscitant virium intentiones, in statum consumptionis facile conjiciendas, uti meditatio irrequieta, vigiliae protractae et immodica corporis exercitia, cuius rei a medicis navalibus plura habemus documenta. Ex hoc fonte Milmanus ferocis illius morbi Anzonii navim vastantis originem deducit, et quidem eo magis, quod plurimae hoc in casu, quas alias inculpate solemus, defuerint potentiae nocentes; sub miti enim Mexici coelo, aqua et alimentis satis superque praesentibus, tamen morbus gravem excitavit cladem. Ita Nitzs in exercitu Russorum contra Turcas exmisso, scorbutum saevientem classico notavit calamo, cuius causam praecipue ab itinere sub variis coeli terraeque injuriis praecipitanter acto derivat. Quemadmodum autem nimia virium intentio: ita etiam neglectus corporis motus amplam praebet cachexiae nostrae matricem; intermisso enim motu musculari, efficacissimus systemati vasorum stimulus subtrahitur, quare omnes quibus hoc praestet, aut in quas influit functiones: respiratio, sanguinis in circulum actio, digestio, assimilatio, sanguinis ulterior elaboratio et caloris exclusio languent. Quae mala eo magis augentur, quod homines tales plerumque in domicilio clauso degentes, eundem semper spiritu exhalatum, et aliis modis corruptum respirare cogantur aërem; hinc otiosis, pigris, incarceratis, obsidione cinctis etc. scorbutus admodum familiaris.

§. 52.

Tantae demum potentiarum nocentium catervae minime adquiescentes auctores, proprium adhuc et sui generis statuant contagium, et quidem iam veteres uno fere sensu scorbutum contagio propagari defenderunt, quibus e recentioribus praecipue Trotterus et Fodere adstipulantur, Lindius vero Milmanus et Haaseius contagiosum ejusmodi fomitem penitus

excludunt, et omnem scorbutum in causas endemicas et epidemicas conjiciunt, siquidem omnes ab his salvi ab illo quoque incolumes servantur; re tamen penitius considerata, e praemissis intelligimus inquinamenta septica in verum posse degenerare contagium, quod tamen nunquam perfectorum contagiorum dotes agnoscit, ac ideo tantum semicontagiis adnumerandum.

N a t u r a .

§. 53.

Tot tantaeque fuere circa naturam scorbuti medicorum opiniones, ut si illis speciatim recensendis incumberem, vix non omnia medicinae systemata perstringere deberem, quare ut omnes uno quasi intuitu perlustrari perspicique possint, praecipuos tantum e quibus deductae sunt, in angustiores limites contractos, exhibebo fontes. Si omnes, quot quot sunt de indole scorbuti opiniones, ad primam suam originem reducamus, ad unum omnes duplici ratione oriri, et ex duplici hac origine, duplicem illarum reperiemus naturam. Omnes enim medici, in explicanda nosogonia scorbuti, ultimo in duas discedunt classes, prouti nempe eum, aut in indole humorum vitia, aut in abnormi partium solidarum conditione fundari arbitrantur. Ad classem priorem fere omnes ante actorum aevorum auctores, nec non nostri saeculi chemiatri adnumerari merentur, qui nulla plane vitae viriumque habita ratione, primigenam humorum corruptionem; putridam nimirum, acidam, alcalinam et muriaticam scorbuto subesse putant, omnesque solidorum a norma aberrationes eius solum effectum et fructum referre existimant. Ac proinde potentias nocentes eatenus saltem operari defendunt; quatenus hanc acrimoniam extrinsecus humoribus ferant. Qua ratione nephites, alimenta corrupta, contagium etc. vim suam infestam directe sanguini imprimunt. Posteriores vero classem constituunt recentiorum non-

nulli solidares, neuropathologi, theoriae incitabilitatis et pathologiae dynamicae sub variis titulis exstructae sectatores, qui primo vitae et virium fonti sanguini omnem denegantes vitam, fibrae solum irritabili, nervis et viribus organicis tam secundam, quam adversam valetudinis tribuunt rationem, secundum hos proinde scorbutus, consistit in atonia et laxitate solidorum, humoribus et sanguine integerrimis, et potentiae nocivae eatenus solum sanitatem pervertunt; quatenus fibram irritabilem enervando, et sensibilitatem nervorum deprimendo, vires vitales infringunt et debilitatem inducunt.

§. 54.

Equidem minime negamus, multum utrique systemati inesse veri, probe scientes, cum qualibet humorum adfectione solidorum alienationem conjunctam necessario incidere, et vice versa; ut igitur de propriis et separatis humorum et solidorum morbis sermo esse nequeat, et quae hinc inde occurrunt solidorum a norma aberrationes, ad humorum sive effectus, sive causas esse referendas; nihilo tamen minus omnem morborum originem secundum haec principia esse repetendam, nequaquam adnuere possumus, ut quae communi illo laborant vicio, quod nunc mere materialem, nunc dynamicum ad principii dignitatem extollentes factorem, effectus cum causis hinc inde promiscue commutent et confundant.

§. 55.

Quare recentiores medici in extruenda vitae tam sanae quam morbosae theoria, utrumque considerant vitae factorem, illosque non in abstracto, verum in concreto, proti nimirum in corpore humano vigent; assumunt. Unde necessario sequitur, turbato factore dinamico, materialem quoque sub omni respectu turbari debere, et vice versa. Quibus principiis nos quoque innixi, obiecto nostro ultro evolvendo, totis nunc incumbemus viribus, quod ut eo facilius nobis succedat, prius determi-

nandum erit, quod nam est scorbuti subjectum? s. quaenam est primaria et eminens illius sedes?

§. 56.

Omnes potentiae diathesi scorbuticae producendae pares, ejus sunt indolis, ut processum vitalem et speciatim efficientiam plasticam, sive directo, sive indirecto modo subvertant, atque contrarias prototypo organico inducant mutationes: praedominium quippe vitium expansivarum et elementorum phlogisticorum, quae praefixum unionis organicae gradum attingere nequeuntia, legibus potius processus dynamico-chemici naturae externae, quam speciali efficientiae vitalis nutui obediunt et respondent. Primi igitur dyscrasiae scorbuticae effectus in iis organismi partibus accidant oportet, quarum concentu normalis processus plastici conditio efficitur et conservatur, iam vero humores, et speciatim sanguinem omnem productionis organicae fontem esse quilibet medicorum proficitur; igitur hunc ante omnia similis metamorphosēos participem fieri, eiusque indicia per eminentiam exhibere debere, sua quasi consequitur sponte.

§. 57.

Astrationali huic argumentationi illa nonnullorum adversatur opinio, qua fluida absque solidis, et haec absque illis, nunquam existere posse defendunt; potentias proinde omnes quocunque agant modo, tam in solida, quam in fluida impingere debere, ita ut nec mera fluida, nec solida, verum utraque simul earum effectum experiri cogantur: attamen nihil obstat, quominus earundem potentiarum impetus eminentius in alterutrum dirigatur factorem, et fluida prae solidis adgrediantur. Palmaria enim incitamentorum vitalium atria ventriculus, pulmones et superficies cutis externa, ita constituta sunt, ut traditos sibi stimulos, ac proinde etiam fomites morbosos, et facilius et via magis directa impertiant humoribus, quam

solidis, ita sane potentias materiales: aërem vitiosum, alimenta et potulenta corrupta, medicamenta, venena, contagia etc. quacunq; viâ, organismo tradantur, necessario quam maxime in fluida ferri, haecque primario permutare nemini non liquet.

§. 58.

Eminentem igitur in scorbuto locum tenere abnormem sanguinis conditionem extra omnem dubitationem positum est, verum enim vero abnormis haec sanguinis conditio, non solum a propria eius vita, motu scilicet interno, miscela, viribusque chemicis et hydraulicis, verum etiam ab organorum illum vehentium structura et constitutione dependet, ita ut his male adfectis, illum quoque male adfici oporteat, cuius rei manifestum exemplum praebet nobis dispositio in scorbutum haereditario modo propagata, ubi non minus vasa, pulmones, lien et hepar culpam gerere videntur, quam ipsius sanguinis vita, et peccans eius primigena miscela, ita ut arduum certe ac difficile sit discernere, in quo proprie delitescat scorbuti seminium. Nihilominus si secundum immortalẽ Professorem Vindobonensem P. C. Hartmann perpendamus, „Solida viva e sanguine non solum materiam nutrientem haurire atque restituere, sed omnia potius principia; ut igitur sanguis non nutritionis modo materialis, sed verus potius ipsius vitae fons dicendus sit “ primitivum scorbuti substratum sanguinem constituere non possumus non profiteri. Sanguis insuper ex fluida sua indole secundum leges physicas, longe facilius quamcunque mutationem admittit, quam solida constantiori compage donata, demum tot homines in scorbutum disponi novimus ab omni solidorum labe immunes, tot item alios his pessime constitutis, ab eodem tam endemico, quam epidemico servari incolumes; ut igitur omnibus his rite perpensis sanguinem primariam scorbuto praebere sedem, asserere non vereamur.

§. 59.

Verum hoc statuendo illam quorundam recentiorum auctorum offendimus sententiam, qua putridam sanguinis dyscrasiam negant, iis innixi argumentis, quod vita et putredo, tamquam duo processus chemico-dynamici sibi e diametro oppositi, coëxistere nequeant. Vita enim materias organicas construit, putredo vero destruit. Concedimus quidem veram sanguinis putredinem vigente in illo et systemate vasorum vita, locum habere non posse; nihil tamen obstat, quo minus sanguis normalem suam amittat crasim, atque majori principiorum phlogisticorum imbuatur copia, quae ob energiam contractivam labefactatam, debitum perfectionis, evolutionis et cohaesionis organicae culmen attingere nequeunt, atque ideo laxius inter se unita favente principii expansivi dominio, facillime in elementares secedunt formas, hocce iam rudimentum liquationis in sanguinae dyscrasiam putridam nuncupamus; *) ut igitur et ex hac parte opinio nostra defensa existat.

§. 60.

Posito itaque fluida et speciatim sanguinem in scorbuto primario et eminenti modo esse adfectum, ultro quaestio se se offert, in quonam haec adfectio sanguinis consistit, seu quae est indoles scorbuti vera?

Ad gravissimam sane hanc quaestionem solvendam, prius in ipsum haematopoëseos opus inquiramus oportet, quod haematopoëseos munus concernit, omnes recentiores physiologi consentiunt ultimam illam quam sanguis animalis consequi debet perfectionem, a sufficiente principii vitalis (oxygenii) quantitate, et debita ejus ad inflammabile (hydrogenium, carbonium et azotum) ratione pendere; integrum igitur haematopoëseos opus in eo potissimum versari, ut oxygenium in varios usus conversum, per intussusceptionem et assimilationem perpetuo sanguini

*) Hartmann, Theorie der Krankheit. Wien, 1823. §. 179.

suppeditetur, exuberans vero in eo inflammabile eliminetur, sicque aequa inter sanguinis elementa proportio continuo conservetur. Fontes praecipui, unde sanguis consumitur restituat oxygenium, sunt aër atmosphaericus, alimenta et potulenta, atria vero quibus illud organismo sufficiat, sunt pulmones, ventriculus et superficies cutis externa. Unde patet ad haematopoësim debite sustinendam, et sanguinis elaborationem juste perficiendam, non modo sufficiens requiri principium vitale, verum etiam ipsa organa, quibus excipitur, vehitur, depuratur et perficitur, rite constituta esse debere. Si jam nunc alteruter horum factorum citra normam dominetur, integrum haematopoëseos opus a norma deflectet, sanguinemque jam oxygenio gravem, jam vero ege- num producendo organismum in varios aget morbos, eodem caractere dinamico, incitationis quippe excessu, aut defectu insignes. His praemissis clara redditur scorbuti natura, omnes enim potentiae scorbuti prognerando idoneae, uti in actiologia dictum est, ejus sunt indolis, ut vel organa oxydationi sanguinis dicata suis officiis inepta reddendo, vel ipsius sanguinis ad oxygenium adfinitatem imminuendo, hujus accessum inhibendo, vel illud ipsi subtrahendo, vel denique principia heterogenea in illo accumulata retinendo, aut ea magis quam par est, extrinsecus ferendo principium vitale consumant, inflammabilis vero exclusionem adjuvent, sicque energiam illius contractivam ita infringant, ut nismus in cohaesionem exstinguatur, in seces- sum vero et dissolutionem promoveatur, nostraque cachexia progneretur. Ex hac causa pigros, pingues et melancholicos, quibus pulmones, hepar, lien, aliave viscera aut haereditaria, aut acquisita labe laborant, statuimus in scorbutum proclives. Eiusmodi enim individua etsi optimo vitae regimine fruuntur, etsi aëre oxygenio gravissimo vescantur: tamen illud nec in proprios usus vertere, nec sanguinem a peregrinis liberare valentes, necessario ferociam morbi atrocis experiri debent.

§. 61.

Simili ratione reliquae quoque agunt scorbuti causae, tam dynamicae, quam materiales. Tristitia, timor, amor, ira, odium etc. respirationem et circulationem retardando, aut accelerando oxydationem cohibent, et sanguinem in secessum partium elementarium disponunt. Ita etiam morbi diversi, febres tertianae et quartanae, infarctus viscerum abdominalium, tubercula pulmonum et vomicae, organa sanguinem depurantia muneri suo inepta reddendo scorbutum absque mora invitant. Medicamenta vero salina diu adhibita, narcotica, venena et contagia vitam celerrime in sanguine exstinguendo et eum legibus chemicis tradendo eminentissimam scorbuti causam fovent et recondunt.

§. 62.

His igitur ducti rationibus, naturam scorbuti reponimus in haematopoësi cum in modum vitiata, ut sanguis inde emergens principio vitali egenus inflammabili abundet, quo vis illius contractiva ita infringitur, ut visus in coagulum et cohaesionem deficiat, in liquationem vero et dissolutionem exsuperet. Posita hac scorbuti natura, symptomatum origo et nexus optime explicari potest. Enim vero sanguis debita elementorum proportione destitutus primos abnormis hujus chemismi effectus, in vita propria, motu scilicet interno et specifica vegetatione non potest non experiri, quae mutationes tam subtiles sunt, ut tantum ratione concipi, nequaquam vero arte chemica sisti possint; vanum proinde est illorum experimentum, qui a principio morbi, ad plenariam extinctionem usque intactum sanguinem demonstrare conantur. Labentem hanc sanguinis vitam mox quoque solidorum participant vires; sensibilitas et irritabilitas adeo labefactantur, ut omnes, quibus praesunt functiones perventantur; unde insolita animi dejectio, laboris fuga,

taedium, aegra musculorum mobilitas, cita defatigatio, quies praedilecta et somni desiderium, qua eminentissima primi stadii phaenomena absque negotio intelliguntur.

§. 63.

Quo vero diuturnior et potentior fuerit causarum actio, quo magis elementum vitale subducitur cruori et ex adverso inflammabile in eo accumulatur, eo magis eius languescit vita et praevalenti cedit liquationi, eo magis morbus per territorium protenditur solidorum haecque analogas incitatione et vegetatione cogit subire mutationes. Ex incongrua enim hac elementorum phlogisticorum dispositione et solidorum atonia, omnes conditiones, quae debitas virium reactiones, ac normalem incitationis vigorem sustinere valent sufferuntur, quare sanguis in recessum particularem vergens magis adtenuatur, panditur, ipsaque vasa ita extendit, ut in capillaria etiam augeatur, inque ipsum parenchima organorum effundatur, unde rubores, petechiae, echymoses, inflammationes et haemorrhogiae exoriuntur, cutis vero siccitas, alvi obstructio, urinae inopia se et excretionum languor inducuntur. Ob eandem sanguinis pansii indolem, atque uberiorem principiorum phlogisticorum evolutionem, systema quoque nervosum ad abnormes exstimulatur motus; unde dolores varii nervos periphericos lacescentes, arthritici, rheumatici et pleuritici exeruciant aegros.

§. 64.

Morbo denuum ad altissimum gradum evecto, miscela tam humorum quam solidorum imperio vitae jam jam erepta, processui dynamico-organico ultro sustentando impar, virium chemicarum dominio, per totum alioquin morbi decursum insigni, totam se tradere incipit, quibus operantibus, non solum vires organicae vitae automaticae, sed etiam altioris ordinis, functiones nervosae musculorum utpote volun-

tariorum et sensorii communiis praecipiti passu prosternuntur. Irritabilitas e contra et sensibilitas si quae adhuc superest, in gratiam stimuli abnormis, qualem liquationis septicae producta suppeditant, continuo lacescunt, justo vividiores, ut ut naturalibus minores ponit reactiones; unde symptomata febris putridae colliquativa adeo multiplicantur, ut alterius effectus, alterius sistat causam, et malum alterum per alterum increseat, regeneretur et exasperetur. Omnibus autem liquationis septicae productis proprietas competit, in materia organica vivente eundem processum morbosum, cuius progeniem sistunt, concitandi, talique ratione semet multiplicandi. Qua ex ratione processus putridus ceu summum colliquationis culmen, non solum ad propinquas proserpit partes, massamque organicam sanam in analogas concitat mutationes, verum etiam producta ejus morbosa, tabum utpote gangraenosum, vel effluvia putrida in formam aëream reducta, in ipsis sanis individuis morbosas sistunt metamorphoses, quarum vi similis emicat liquationis processus; unde intelligitur producta scorbuti putrida in verum posse degenerare contagium, quod tamen non omnes perfectorum contagiorum agnoscit dotes, atque ideo tantum semicontagiis adnumeratur.

§. 65.

Ex hac denique scorbuti natura intelliguntur damna, quae in hoc rerum statu parant substantiae principiis phlogisticis onustae, uti victus animalis, narcotica, spirituosa et s. p. beneficia ex adverso substantiarum oxygenio abundantium, acidorum nempe tam vagitabilium quam mineralium, dummodo in viam circuli introducantur, perque gradarias mutationes assimilentur.

Terminations.

§. 66.

Nisi vires aegrotantis organismi medicatrices congruis

artis auxiliis, vel horum vices agentibus circumstantiis secundis suffulciantur et dirigantur, restituendae saluti vix unquam pares sunt, cujus ratio delitescit in ipsa scorbuti natura. In casu felicitis morbi resolutionis vigor virium increcit, maculae petechiales diluuntur et dissipantur, animus motore confectus erigitur, adpetentia ciborum insurgit, somnus reficiens sese insinuat atque profluvia morbosa conticescunt, longo tamen convalescentes egent tempore, ut pristinam virium et habitus externi recuperent integritatem. Ubi, haec non eveniunt mors scenam claudere solet, quae nonnunquam in scorbuto maligno et vere pernicioso jam in primo suboritur stadio, communissimas tamen ejus largitur rationes paralytica virium resolutio, atque septicus massae organicae status, quibus rapido saepe passu increnentibus, principes vitae motores prosternuntur et extinguuntur. Ad hanc mortem ex improba virium prostratione ortam plurimum conferunt colliquativa diversi generis profluvia, imprimis autem haemorrhagiae, quae quandoque interiora versus directae sub lethali syncope extemplo perimunt agros. Scorbutus topica quadam inflammatione, aut sphacelo organi nobilioris comitatus, mortem parat in gratiam sublatae functionis palmariae ad vitam sustendendam absolute necessariae, vel fatalium successioinum ichorosae effusionis.

§. 67.

Erepti feliciter ex orci faucibus aegri raro integram recuperant salutem, verum ut plurimum diversa posthuma experiuntur mala, uti debilitatem chronicam universalem, vel partiales organorum digerentium aut functionum nervosarum languores; unde dispepsia, cardialgia, amaurosis, surditas, amnesia, paralysis variae, tussis diuturna, asthma, viscerum abdominalium emphraxes, hypochondriasis, aliave reproductionis organicae vitia, uti hydrothorax, hydrocardia, ascites, hydrorrhachia et febris hectica scorbutum supe-

rantiis labe solennes. Saepe ut malum scorbuti posthumum remanere solent dolores chronici diversi, rheumaticis, arthriticis et osteocopis affines, crebrius adhuc molesta artuum contractio, nequaquam semper malignam partium mollium devastationem pro matrice agnoscens, verum rigorem earum diuturnum, quo vectes moventes detenti motui inepti redduntur, in alterutro vel utroque simul genu sedem eligere amans.

P r o g n o s i s.

§. 68.

Quatenus scorbutus processum vegetationis eminenter obrutum et labefatum supponit; catenus etiam caeteris paribus semper insigne portendit periculum, quod eo magis increseat necesse est, quo altior fuerit debilitatis concomitantis gradus bonificos eludens naturae conatus. Quare in praesagienda vita et morte, virium conditio prae caeteris considerari debet; ideo in principio majorem spem recuperandae salutis policeri licet, quo autem profundiores egerit radices eo magis illa redditur ambigua, ubi vero integre invaluit, nulla amplius spes adfulget salutis. Pessima igitur scorbuti forma est, quae colliquatione universali et praecipiti virium lapsu stipatur. Ob eandem ergo rationem cunctae circumstantiae, quae ad illius ortum contribuunt, uti prava subjecti ante morbum constitutio, deleteria causae efficientis natura, epidemiae maleficae dominium, complicatio cum morbis in vita organica profundas radices figentibus, therapia perversa, vel necessariae curae neglectus tristem omnino polificentur eventum. Hinc alto moerore afflicti, implacabili patriae desiderio (nostalgia) flagrantes, bibones, helluones, venere exhausti, syphilitico viro infecti raro scorbutum superare solent.

§. 69.

Symptomatibus vero summe ominosis accenseri merent-

tur omnia illa, quae maximum colliquationis et debilitatis paralyticae gradum indicant; qualia sunt diversa profluvia colliquativa, uti sudores, diarrhoea; haemorrhagiae effrenes, petechiae amplae, lividae, atrae atque echymoses; physiognomia aegri tristes, inopinatus virium ab incunte morbo lapsus; delirium, sopor, carphologia, vox stridula; singultus, meteorismus pertinax; conditio urinae crudae et limpidae, vel lutosae et graveolentis, pulsus parvi, inanes, vermiculares, intermittentes; animi deliquia. Fatalis quoque erit prognosis, si partes exulceratae in gangraenam festinant. Majori adhuc metu terret gangraena viscerum nobilium e suis signis dignoscenda. Maxime vero exitiosum erit praesagium, si causae organismo inimicae, viresque continuo consumentes evitari nequeant; quare popularis constitutionis ingenium salutis spem mox auget, mox imminuit. Neque ex toto tutus est aeger etiam si mortis avertatur casus, nam non semper in medentis potestate situm est, posthuma avertere mala. Enim vero saepe sub optima salutis recuperandae spe, clandestinae phlogoses, viscerumque diversae accedunt labes, mortemque nulla amplius arte avertendam moliantur.

Ratio medendi prophylactica.

§. 70.

In cura scorbuti rite adornanda, plurimum interest, ut causae efficientes cognoscantur, et cognitae in quantum fieri potest, amoveantur, vel saltem enerventur; tali enim ratione non raro succedit nascentis morbi germen destruere, ejusque impetum mitigare, ac instans inde periculum avertere. Quousque enim seminium morbi exstinctum non fuerit, nec morbi eradicandi spem ullam concipere licet. Quare in hoc opere ad illa potissimum respicere oportebit momenta, quorum concursus generationi scorbuti cumprimis favere experientia testatur; uti sunt aër mephiticus et ejus scaturigi-

nes, cohabitatio plurium individuorum, sive sanorum, sive aegrotantium in locis angustis, in navibus bellicis, in carceribus, castris, urbibus obsessis, nosocomiis etc., victus ratio prava, anoniae charitas, miseria, immundities etc. Remedia, quae immediate deleterias aëris qualitates corrigunt, destruunt et annihilant, sunt perflatus, ignis et suffimenta.

§. 71.

Aër atmosphaericus quorumvis inquinamentorum activitati delendae adeo idoneus est, ut per paucum tantum tempus ejus influxui exposita, suam amittant virtutem, ideo conclavia aegrorum et sanorum diligenter eventillanda, sine ullo temporis respectu, venti vero aequinoctiales e salubribus oris spirantes saepe improvise tales epidemias dissipare solent *).

Majorem adhuc in destruendis ejusmodi mephitibus includit efficaciam ignis, jam priscoe antiquitati notam. Sic Hippocrates Acronis Agrigentini, aut Jachenis Aegyptii exempla imitatus, furentem tota Graecia pestem, accensis passim per compita ignibus profligavit. Flammam item ligno Juniperi accenso motas et per cubile circumlatas semper proficuas abunde vidimus. Suffimenta resinosa Juniperi, Olivani, Mastiches, Styracis, Benzoës et similium, deducto certe ab Aegyptiis more, apud quos vetus consuetudo fuerat, ut aërem conclavium et templorum quotidie suffitibus e resina et myrrha adolerent, ab aliis nimis laudantur, vilipenduntur ab aliis scopo aërem conclavium depurandi. Pluribus tamen observationibus comprobata habemus, odoris fortioris in nociva mephitum vi mitiganda potestatem. Sic obser-

*) Sviectenii Comment. in Aphorism. Boerhaavii. Tomus V. §. 1407.

vatum fuit loca aromatum promptuariis vicina a scorbuto intacta fuisse; sic quoque constat homines immunes ab eodem mansisse; qui navibus construendis occupabantur, dum perpetuo versarentur in aëre piceo odore imbuto.

§. 73.

Si naturam fomitem mephiticorum consideremus, iam a priori concludere licet, in substantiis oxygenio scatentibus maximam mephites destruendi virtutem latere, quam experientia reapse abunde evicit. Praestantissimum idcirco remedium adversus omnia atmosphaere inquinamenta praebent vapores aceti et acidi nitrici, praecipue autem vapores oxymuriatici a praeclaro inventore Guyton-Morveau *) nomen adepti, dummodo ea cautione adhibeantur, ne stimulo suo organa respirationis offendant. E muriatis sodae unciiis tribus et oxydi Manganosi drachmis tribus, cum acidi sulphurici drachmis septem, et aquae uncia una dilutis, et in vase vitreo tritis, chlorum forma vaporis extricatur, quo atmosphaera optime depuratur. Simpliorem methodum recentiori tempore proposuit Labarraque **) scilicet ope chlorireti calcis et sodae, aqua soluti, vel tantum humectati; quod tamen inventum vix potest dici novum, quum jam Anno 1774 Chevenix ejus ideam conceperit, atque serius Percy contra gangraenam nosocomialem et Masuyer contra Typhum pestilentialem Europaeum Argentorati grassantem adhibuerint. Depuramus porro aërem optime extinguendo scaturigines mephitum, uti sunt cohabitatio plurium individuorum, sive sanorum, sive aegrotantium in locis angustis, immundities, paludes, aquae stagnantes, vapores canabis et corri, impri-

*) *Trite des moyens de desinfecter l'air.* Paris. 1802.

**) *Laborraque de l'emploi des Chloruret d'oxide de sodium et de Chaux.* Paris. 1825.

mis autem bellici tumultus, qui omnis generis calamitatum foecundissimam praebent matricem. Quare plurimum interest, ut funesta plurium hominum sive sani sive aegroti sint, in angustiis locis ad accumulatio interdicitur, ut aer omni die renovetur, vel suffitibus acidis depuretur, ut maxima aegrorum et vestium mundities servetur, canabis in aqua fluviatili ab oppidis remota maceretur, canales ad stagnantes aquas derivandas undique ducantur, verbo nullum praesidiorum quibus Hygiene publicam civium salutem tueri docet, intentatum relinquatur.

§. 74.

Aliud praesidium providens quo hominum salutem contra scorbutum tueri studemus, offert aptum vitae regimen, iam antiquitus summis encomiis celebratum, prima proin sollicitudo erit, ut omnia morbum excitantia quoad usque licet arceantur, et opposita ipsis substituuntur, ita tristitiae gaudium, otio moderatum corporis exercitium, labori quies succedat; atmosphaera humida cum sicca, frigida cum temperata commutetur; victus sufficiens incongruo congruus, discepto eupeptus, diu servato recens, salso blandus, fatuo conditus praesertim e regno vegetabili desumptus substituitur. Cum vero in longis itineribus maritimis et urbibus obsessis, saepe caro et cibi vegetabiles recentes deficient, congrua surrogata in usum vocanda erunt, carnis optimum surrogatum largitur gelatina animalis e carnibus teneris et ossibus extracta, in debita aquae calidae quantitate soluta, et cum pane bis cocto in usum vocata, surrogatum vero cibi vegetabilis aptissimum praebet brassica capitata alba acetata, cujus virtute Illustrissimus Cook inter alias ingeniosissimas cautelas, longo suo itinere terris iactatus et undis, semetipsum suosque servabat incolumes. Simili ratione defectui potus medendum, aqua recens in navibus et urbibus obsessis optime et diutissime conservari potest in doliis superficie interna crusta carbonacea obductis.

Præter aquam alia quoque potulenta, ut cerevisia bona, vinum et liquores spirituosi magnam sibi vindicant in arcendo scorbuto potestatem, partim eo quod vigorem corporis et animi erigendo, affectuum deprimentium noxios in organismum influxus imminuant, partim eo quod organa hæmatopoëseos melius disponant, eademque oxygenio suscipiendo, assimilando atque sanguini ab heterogeneis depurando reddant magis idonea, partim denique eo, quod ipsa oxygenium suppeditando nociva et organismo adversa cohibeant principia.

§. 75.

Plurimum denique interest, ut tam aegri quam illorum curæ dicatæ timiditatem et formidinem, omni qua par est, opera dispellant ac removeant. Saluberrimum hilaritatis esse influxum in hominum valetudine contra miasmatum iniurias firmanda iam antiquitus notum erat. Ita progressibus diræ, illius pestis, quæ nomine atræ mortis sæculo decimo quarto totam peragravit Europam, Pontifex Romanus Maximus sapientissime sane opposuit universalem peccatorum remissionem, ut fracti hominum animi exigerentur et firmarentur. Pari scopo iussit quondam Bernensis Magistratus convivia, epulas et ludos publicos haberi, quibus populus continuo lætus ab omni animi desperatione liberaretur. Illustrissimum demum præbuit nobis exemplum fatalis illa ante triennium Cholerae Indicae cladès, quæ tristium et timidorum lapide ferroque munitas penetravit fores.

Ratio medendi therapeutica.

§. 76.

His præmissis sequitur ut exponamus quæ nam remedia pharmaceutica cum fructu scorbuto possint opponi. Omnis therapia eatenus tantum efficax censi potest; quatenus utriusque actionis organicae statum abnormem immutare et ad derelictum

salutis tramitem iterum reducere valet. Id autem triplici potest praestare modo, nimirum partim causas efficientes removendo, partim earundem productum, seu causam proximam extinguendo, partim denique subsequos huius effectus debellando, remediis cuilibet e diametro oppositis. Methodum primam iam in cura prophylactica innuimus, sequitur igitur secunda, remedia nempe indicans directe contra statum morbi agentia pressius perstringenda. Cum vero scorbutus per integrum decursum suum nequaquam semper eundem praeseferat statum; ideo haec quoque methodus nequaquam semper eundem observabit tenorem. In exordio eius nou raro viget aliqua virium exorbitantia, quam remediis leniter antiphlogisticis et refrigerantibus moderari oportebit, sanguinis evacuatio rarissimis tantum in casibus urgebit, ubi nimirum vel nimius sanguinis impetus, vel superstes quaedam phlogosis graviter cum primis liquationis initiis cohaeret, atque tunc ut plurimum tantum topica suspicianda. Ubi vero fracto phlogosis impetu, asthenicus subintrat status, ad excitantia paulatim transeundum erit, attendendum tamen semper, ne solam debilitatem graviolem scorbuti causam arguamus, talique ratione seducti medicamenta excitantia sola liquationi arcendae sufficere credamus; etenim pharmaca stimulantia vasorum systemate potentius irritato, sanguinis impetum augment, aestum magis incendunt, sicque expansionem alioquin iam excessivam promovent, haemorrhagias invitant, atque dissolutionis processum, quem coercere intendunt, magis athuc praecipitant, sicque toties aperte nocent. Quare confugiendum erit ad remedia virium vitalium conditioni et naturae scorbuti rectius adcommodata.

§. 77.

Cum natura scorbuti consistat in haematopoësi eum in modum alterata, ut sanguis inde emergens principio vitali egenus, summum ostendat in dissolutionem nisum; remediorum igitur

tur hoc intuitu adhibendorum actio talis esse debet, ut latentem humorum et praecipue sanguinis vitam erigat, principia phlogistica uberius extricata et in dissidium prona figat, sicque nisum in expansionem infringat, in cohaesionem vero conciliet, verbo ut universam exaltet vegetationem. Quod quidem nonnulla remedia ex nota eorundem in aliis morbis efficacia praestare valent; sunt tamen alia, quae singularem in coercenda dissolutione ostendunt virtutem, atque ideo a medicis practicis adprime Antiscorbuticorum et antisepticorum nomine insigniuntur. Quo spectant nutrientia, acida, stimulantia et roborantia.

§. 78.

Nutrientia quatenus vegetationis processum intendunt, talique ratione conditiones dissolutioni adversas inducunt, in cunctis morbis e statu liquationis oriundis maximam defendunt utilitatem. Praecellunt vero hoc intuitu nutrientia vegetabilia, ut quae oxygenio scatentia, partim organa haemato-poëseos melius disponunt, partim ipsa oxygenium suppeditando nociva et organismo iniqua principia arcent. Notandum tamen hunc remediorum ordinem eo certius et tutius morbo mederi, quo hic recentior, ac proinde humoribus specialius fuerit adstrictus, proveciore vero mali aetate semper cum aliis remediis esse conjungendum.

§. 79.

Inter quae acida omni jure eminentissimum merentur locum, ut quae causae scorbuti proximae directe inimica subtractum sanguini oxygenium resarciunt, et accumulata in eo principia heterogenea obtundunt, decomponunt atque expellunt; debitam proin inter elementa adversa reducendo rationem, normalem vitae restituunt modum, agente manifeste quod in substantia sua includunt, aut ex eadem evolvunt oxygenio; unde eo tutior et certior eorum actio, quo majorem oxygenii ge-

runt quantitatem, aut potius quo facilius illud dimittunt sanguini unendum. Praeplacent tamen medicis practicis vegetabilia prae mineralibus; et ex his, nativa prae artefactis, ut quae naturae animali magis homogenea et amica, facilius resolvuntur et assimilantur, uti sunt succus rubi idaei, berberum, ribesiorum, cum primis autem citri, cui specificam auctores contra scorbutum tribuunt virtutem. Adhibetur optime succus ejus expressus aqua et saccharo remixtus; vel secundum Clarissimum Lindium vini albi generosi libra una miscetur cum succi citri recenter expressi et cacchari albi anaunciis duabus, unde aeger omni bihorio medio vasculo coffeaceo sumere iubetur. Altior liquationis gradus etiam artefactorum usum exposcit, uti acidi acetici, tartrici, malici et oxalici, imo his non sufficientibus, ipsorum etiam acidorum mineralium opes implorare jubet, in quibus major exstat copia oxygenii eo facilius extricandi, quo maiorem inveniat in organismo principiorum phlogisticorum antithesim. Praestat vero pro usu interno acidum sulphuricum dilutum, ad drachmam unam usque duas, ex aqua saccharo condita, vel decocto quodam mucilaginoso, uti malthi porrectum, ut quod et digestionem facilius subit, et melius fertur ab aegris. Multi elixirium acidum Halleri, vel elixirium vitrioli Mynsichtii praeferunt. Alii autem acido muriatico multo majorem tribuunt virtutem *) praepimis si fomes putridus in primis viis redundet. Goeden acidum phosphoricum adprime respondisse testatur **) Hydrochlori vero virtus antiseptica a neotericis eminenti, qua pollet cum elementis phlogisticis praecipue cum hydrogenio adfinitati adscribitur.

§. 80.

Nuperrime novum innotuit antisepticum, kali utpote mu-

*) Fortis in den Abhandlungen für practische Aerzte. B. XIV. S. 437.

**) Goeden von der Arzneikraft der Phosphorsäure gegen den ansteckenden Typhus. Berlin. 1815.

riaticum oxygenatum, quod tantam quantitatem oxygenii resoluti includit, ut vix cum alio quodam equipari possit remedio. Exhibetur forma pulveris ad dosim duorum vel etiam quatuor granorum. Sub ipsa vero pulveris confectione summa providentia observanda ne explodat. Cel. Wright salem culinarem acidis vegetabilibus copulatum ut efficacissimum laudat remedium antisepticum *); alii alumini crudo majorem tribuunt virtutem.

§. 81.

Acidis analogas vires exserit vinum generosum, quod si dulce simul fuerit, praeter refectionem momentaneam etiam nutrimenti vices agit. Absint vero sub usu ejus omnia indicia incitatae reactionis vasorum, vel topicae sanguinis congestionis. Superba hoc intuitu vina sunt: Rhenanum, Champanicum, Burgundicum, Portugallicum, Hispanicum, Italicum et quae patrium solum producit, Pestiense, Szerediense, Neszméliense, Agriense, Villanense, Sexardiense, Budense, Tokayense et Ménesiense. Egenis spiritus vini cum aqua remistus pro potu inservire potest. Cavendum tamen ne aegri inebrientur, quod tanto facilius accidit in illis, qui ex consuetudine vino non utuntur. Bibonibus vero audaciori etiam manu porrectum minus nocere solet.

§. 82.

Ast quamvis remedia acida principia naturae phlogistica assimilando et figendo, rapidiori materierum organicarum consumptioni et resolutioni eminenti in gradu renitantur: malo tamen altius provector et ad solida justo magis protenso extinguendo vix unquam sola sufficiunt, quare si quam adhuc restituendae salutis spem concipere licet, semper cum aliis

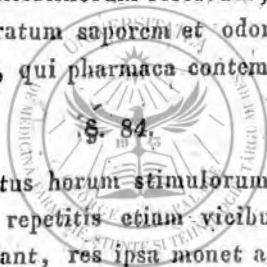
*) Wright, Transactions of the American philosophical societies. Vol. II.

cooperentur oportet; quo spectant praecipue stimulantia et roborantia.

§. 83.

Stimulantia ex quocunque regno petita, quatenus fractas excitando vires functionum languori succurrunt, insigniter scorbuto mederi solent, quorum tamen applicatio summam medentis providentiam exposcit, nam quemadmodum languens favilla nimis languido aequae ac nimis inpetuoso exstinguitur sufflatu; ita etiam gliscens vitae flamma resuscitari nequit, nisi iusta adhibeatur incitamentorum mensura, sive recta quae ad salutis metam ducit servetur diagonalis. Quod opus profecto difficillimum non nisi a prudentia medici, et oculo sincera experientia armato dependet; iuvabit tamen adnotasse semper a lenioribus inchoandum esse stimulis, ac pedetentim solum ad valentiores accendendum, donec optatum cedere licuerit reactionis gradum. Quales stimulos adprime largiuntur plantae quaedam cruciatae, ad classem Linnaei decimam quintam spectantes, ut *Cochlearia armoracia*, *Nasturcium aquaticum*, *Beccabunga*, *Allium sativum*, *Allium cepa*, *Raphanus rusticus*, semina sinapis albae et nigrae etc, quae oleo aethereo acrimonia potentiori instructo scatentes, organa vitae plasticae ministra singulari modo excitando, languidam materierum organicarum regenerationem, et retentam sanguinis venosi in arteriosum conversionem ad pristinam alacritatem reducunt. Adhibetur vero harum plantarum vel herba recens forma lactucae, vel succus expressus saccharo remixtus, ad unciam unam, usque tres per decursum diei, vel radix aut in partes minores divisa, sale, aceto et oleo, imo interdum etiam pipere condita, aut forma cerevisiae et vini medicinali, ita ut pro singulo aegro, Radicis cochleariae armoraciae, Raphani rustici ana uncia duabus, seminum sinapis nigrae unciae semis superfundantur cerevisiae; vel vini boni librae duae, quod loco frigido per quadraginta octo horas vase sae-

pius exagitato servatum colatur, et aegro omni bihorio medio vasculo coffeaceo sumendum porrigitur. Atque haec remedia saepe saepius sola, vel prioribus copulata, arcendae liquationi sufficiunt; verum tamen haud infrequenter contingit, ut sub usu illorum vita magis magisque languescat, et processus liquationis insigni ratione increseat. Quare ad potentiores stimulos adhibendos et ratio et experientia nos invitant, ut Calamum aromaticum, Cinnamomum, Zedoariam, Bacca Juniperi, Frondes Sabinae, Turiones pini, camphoram, acida mineralia dulcificata et Naphtas, quae inter aether sulphuricus et aceticus praestantissima ferunt subsidia; ut quae ventriculo caeteris magis amica; digestionis munus conservare juvant, spasmos intestinorum resolvunt, vires nervosas refocillant, atque ob gratum saporem et odorem, etiam iis possunt exhiberi aegris, qui pharmaca contemnunt et aversantur.

Cum vero effectus horum stimulorum saepe ita rapide praeterlabuntur, ut repetitis etiam vicibus adhibiti morbo coercendo non sufficiant, res ipsa monet ad talia simul confugiendum esse remedia, quae viribus erectis constantiam concilient. Praestant autem hoc omnia remedia amara, amaro-aromatica, martialia et adringentia, ut quae solidis cohaerentiam, fluidis vero plasticitatem impertiendo, non solum virium energiam intendunt, verum etiam mobilitatem excessivam componunt, potiora autem, quae hoc scopo practicis arident pharmaca sunt, Absinthium; Gentiana, Trifolium fibrinum, Centaurium minus, Simaruba, Cassia lignea, et Cascarilla, forma infusi, decocti, extracti et tincturae; praecipuas tamen laudes sibi meruit cortex peruvianus forma decocti saturati, extracti vel tincturae; pulvis enim chinae ventriculum mole gravat et a debilibus ejus viribus difficulter subigitur. Ubicunque autem clandestina in visceribus viget phlogosis, ubi pulsum plenorum et subduratorum conditio superstitem in systemate vasorum indicat

irritationem, dannoso chinae usui mulcilaginosa interponantur, atque e priorum classe ea seligantur, quae uni alterive organo magis amica sint, et electiva quasi ad illud ferantur adfinitate, ut Polygala senega, Gummi ammoniacum, spiritus salis ammoniaci anisatus in pneumonitide suborta summe proficua; in adfectionibus vero tubi enterici aromata stomachica opiatas copulata. Omnibus autem his incassum tentatis testante Neumann suppetias tulerunt foeces cerevisiae, ad uncias sex usque duodecim praescriptae, et omni bihorio duobus cochlearibus cibariis aegro porrectae.

§. 85.

Ubi vero non obstantibus tot tantisque scientiae et artis medicae conatibus, improba virium resolutio continuo increscens in paralyticam degenerat astheniam, symptomatibus nervosis altioris gradus stipatam, ut sopre apoplectico, vaniloquiis ininterruptis, singultu, tremoribus, convulsionibus, carphologia, crocodismo, sphincterum resolutione et s. p. Alcali volatile, spiritus cornu cervi, liquor ammonii succinatus, oleum animale Dippelii, castoreum et moschus valentissima suppeditant remedia.

§. 86.

Praeter recensita hucusque remedia, quae ad penetralia organismi recepta beneficos suos diffundunt effectus, etiam externa adhibemus subsidia, ut lotiones jam cum aqua sola, jam cum aceto vini bis terve per decursum diei instituendas, in casu majoris virium prostrationis, cum infusis herbarum aromaticarum saturatis, ut chamomillae, lavendulae, serpylli, melissae, menthae crispae, menthae piperitae etc. permutandas. Ubi vero nec his optatum ciere licet effectum, acetum aromaticum cum camphora, seu acetum antisepticum, spiritum aromaticum et spiritum vini camphoratum substituere solemus.

Ratio medendi symptomatica.

§. 87.

Interim dum his rerum adminiculis morbum in origine suffocare, aut evolutum jam profligare ac ulteriorem disseminationem coërcere studemus, haud infrequenter contingit, ut infesta ejus virulentia perniciosa quaedam phaenomena producat, quae aegrum in summum conjiciunt vitae discrimen, ac saepe saepius ni promptum feratur auxilium, intra temporis momentum praecipitant, ideo praeter methodum medendi generalem, symptomatica simul cum indicatione vitali in eundem scopum collimare debet. Perniciosa vero haec symptomatica scorbuti sunt haemorrhagiae effraenes, diarrhoea profusa et exulcerationes foedae.

§. 88.

Haemorrhagiae praeter usum remediorum antisepticorum internum externis quoque egent subsidiis, quibus funestae exinanitionis avertantur sequelae. Profluvia sanguinis e naribus; utero et intestino recto, optime sistuntur fomentis frigidis, injectionibus ex decocto chinae, solutione aluminis vel acido vitriolico aqua diluto; turundis et pessariis, quae ex linteo carpto conficiuntur, dictis liquidis adstringentibus imbuuntur, atque ostiis cruorem fundentibus admoventur. In casu haemoptyseos, haematemeseos, vel haematuriae, fomenta frigida pectori, epigastrio, vel regioni renali superimponuntur; interne vero bellaria glacie condita et adstringentia fortiora, uti alumen, ferum sulphuricum cum china, ratanhia, vel extractum fructuum arecae, catechu aliave similia propinantur remedia.

§. 89.

In diarrhoea exhaustiva, quatenus ex universali liquationis processu et paralytica virium asthenia procedit, unica

salus in remediis aromaticis, amaris et adstringentibus habetur. Prae aliis visceralibus ac tonicis arrident mentha piperita, cinnamomum, radix colombo et arnicae, cortex simarubae, chinae et alia. Pervicaciori vero in casu ad succum catechu, alumen, diascordium et opium refractis radicis ipecacuanhae dosibus nuptum confugere licet.

§. 90.

Exulcerationes scorbuticae non solum aegris molestissimum, sed etiam summe periculosum sistunt scorbuti comitem, quas ideo solerti munditiei cultu pro viribus antevertere studemus. Quamobrem linteamina crebrius permutanda, positio aegri frequenter varianda, echymoses et partes corporis rigidiores diligenter aqua sola, vel aceto vini lavanda, vel etiam unguento e camphora et butyro recenti conflato illinienda erunt. Quam primum vero partes memoratae levem manifestant ruborem, emplastro Diachyli simplici, aut liniamento ex albumine ovi et spiritu composito abtegantur. Oborta vero ulcera summum exposcunt medentis respectum, imprimis autem ea gingivarum, quae si tantum ad superficiem restricta fuerint, succus citri, infusum salviae cum spiritu cochleariae aut salis, decocta adstringentia corticis chinae, salicis, quercus, tormentillae etc. optatum ferunt levamen, ubi vero latius extensa, aut plane in exerescentia fungosa mutata fuerint, acido citrico, muriatico aut sulphurico contingere, vel pulvere corticis chinae, quercus salviae aut panis adusti conspergere, vel interdum consilio M. Hölbling *) cultro tollere convenientissimum erit. Caetera vero per ambitum corporis dispersa, unguento camphorato cum myrrha, atque fomentis antisepticis obtegenda, vel his non juvantibus, acido salis concentrato illinienda, vel

*) Dissert. inaug. de ulceribus in genere. Pestini, 1835.

acido pyrolignoso, vel solutione chloratis calcis aut sodae saturata abluenda. Praecipuam vero laudem recentioribus imprimis temporibus foeces cerevisiae sibi vindicarunt. In casu gangraenae humidae cum copiosa ichoris secretione, pulverem corticis peruviani et florum chamomillae vulgaris carboni mixtum, bis de die inspergendum egregie convenire referunt auctores.

§. 91.

In therapia stomatis scorbutici in leviori gradu constituti, sal ammoniacus, aut nitrum multa aquae copia dilutum, addito pauxillo aceti, vel succi citri, innuente Svietenio efficacissima praebent remedia, si os illis crebris elluatur. Evoluto vero sphacelo, acidum salis cum melle rosarum commixtum, ac penicili ope partibus sphacelo correptis illinitum, saepius profuisse visum est. Klautsch et Simmons acidum pyrolignosum frequentius votis respondisse testantur. Incassum tamen tentabuntur topica cujusvis generis auxilia, ni internis simul medicamentis septica corrigatur diathesis. Quamobrem valentissima remedia antiseptica et cardiaca in subsidium vocare oportet, quae inter cortex peruvianus, acidum sulphuricum et camphora maximam ostendunt virtutem. Cel. Heim emeticoram, Mende vero cathartecorum refrigerantium usum proponunt, quae tamen in illis tantum cum fructu adhiberi possunt casibus, in quibus manifesta sordium gastricarum colluvies septicam sustentare juvat diathesim. Viegand, qui hunc morbum declarat pro peculiari malaciae specie, adeoque Stomatomalaciam septicam adpellat, Hydrochlorum dilutum, Chloruretum calcis et acidum pyrolignosum ceu efficacissima laudat remedia, imo in nonnullis casibus ipsum ferrum candens profuisse testatur.

§. 92.

Atque sub his rerum praesidiis, haud raro optata adtingitur meta, ita ut character morbi scepticus vix evolutus in prima duntaxat origine juguletur, vel ultro etiam progressus feliciter coërceatur. Convalescentes tamen lento admodum passu ad pristinum valetudinis vigorem inclinare solent, ita ut non raro plures septimanas, imo etiam menses in recuperandis viribus consumant. Quare ad refectionem accelerendam optima suppeditant praesidia, summa corporis mundities, delectationes amicae atque vina medicata, e cortice peruviano, ferro et cinnamomo confecta, per longius temporis intervallum in subsidium vocata.

Formulae quaedam usitatissimorum medicaminum antiscorbuticorum.

Rep. Malthi mund. molend. fracti uncias duas.

Coq. c. s. q. aquae c. per $\frac{1}{2}$ horam.

Colaturae libr. duarum.

adde:

Succi citri recenter pressi,

Sacchari albi ana unicum semis.

M. D. S. pro potu ordinario.

Rep. Vini albi generosi libram unam,

Succi citri recenter expressi uncias duas,

Sacchari albi drachmas duas,

M. D. S. omni bihorio medio vasculo coffeaceo.

Rep. Malthi mund. molend. fracti unc. unam.

Coq. c. s. q. aquae c. per $\frac{1}{2}$ horam

Colaturae librae unius

adde:

Acidi muriatici oxygenati drach. semis,
 Sirupi simplicis drach. tres.
 M. S. D. omni bihorio medio vasculo coffeaceo.

Rp. Herbae Centaurii minoris drach. duas,
 infund. s. q. aquae c. per $\frac{1}{4}$ horae.
 Colaturae unicarum octo

adde:

Acidi sulphurici diluti drach. semis,
 Sacchari albi drachmas tres.
 M. D. S. omni bihorio medio vasculo coffeaceo.

Rp. Cort. chinae selectae rud. tusi unc. semis.
 Coq. c. s. q. aquae c. per $\frac{1}{2}$ horam
 Colaturae unciar. octo refrigeratae

adde:

Liquoris acidi Halleri scrupulum unum,
 Sirupi cort. aurantior. drachmas sex.
 M. D. S. Omni bihorio 2. cochlearibus cibariis.

Sub epistaxi exorta.

Rp. Cort. Peruviani selecti rud. tusi, unc. semis,
 Coq. c. s. q. aquae c. per $\frac{1}{2}$ horam
 Colaturae unciarum octo refrigeratae

adde:

Acidi sulphurici diluti scrupulos duos,
 Extracti Ratanhiae drach. semis,
 Sirupi rubi idaei unc. unam.
 M. D. S. omni bihorio vasc. coffeaceo semis.

Rp. Unguenti de styrace

Pulv. carbonum tiliae ana unc. unam
 Camphorae subactae,
 Myrrhae electae ana drach. unam
 Olei terebinthinae q. s. ut fiat
 unguentum.

AUCTORES MONOGRAPHI.

- Bald. Ronssseus, de magnis Hippocratis lienibus commentarius Amstelod. 1564.
- F. Wierus, observationes medicae hactenus incognitae 4. Basil. 1564.
- Remb. Dodoneus, observ. med. de scorbuto. Antwerp. 1581.
- Hens. Brucaeus, propositiones de scorbuto. Hag. Com. 1658.
- Balth. Brunerus, de scorbuto tract. duo.
- Solam. Albertus, Historia scorbuti Vitemb. 1591.
- Horstius, tractatus de scorbuto Goetting. 1609.
- Senertus, tractatus de scorbuto Vittemb. 1620.
- Van der Mye, de morbis Bredanis temp. obsidionis tract. duo. Lugd. Bat. 1627.
- Eugalenus, liber de scorbuto. Lipsiae 1662.
- Willisius, tractatus de scorbuto. Lond. 1667.
- Charletonius, de scorbuto lib. singularis. Lond. 1672.
- Harvey, the disease of London; or a new discovery of the Scurvy. Lond. 1675.
- Dellon, une voyages aux Indes orientales. Paris 1685.
- Dolaeus, med. theoretico-pract. Encyclopediae L. 3. de scorbuto. Lugd. Bat. 1684.
- Ettmüllerus, col. pract. de morbis humani corporis. Lipsiae 1685.
- Cockburn, sea diseases; or a treatise on their causes and cure. Lond. 1696.
- Jacobe, Dissertatio de scorbuto haereditario, casus Erf. 1705.
- Boerhaavius, Aphorismi de cog. et cur. morbis. Ap. 1148. Norimb. 1708.

Nitzsch, account of the Scurvy at Wiburg. *Commerc. Literar. Norimb.* 1734.

Kramerus, *Dissert. epistolica de scorbuto. Vindobonae* 1737.

Hoffmannus, *Dissert. de vera scorbuti indole. Hallae* 1738.

Berkeley, a chain of philosophical reflexions etc. on the virtues of tar water. *Cork.* 1744.

Ellis, a voyage to Hudsons-Bay etc. *Lond.* 1748.

Walter, a voyage round the world etc. by the late Lord Anson etc. *Lond.* 1748.

Mead, *monita et praecepta medica de scorbuto. Lond.* 1749.

Huxam, a method of preserving the health of seamen etc. *Lond.* 1750.

Addington, an essay on the sea Scurvy etc. *Lond.* 1753.

Bisset, a treatise on the Scurvy for the use of the British navy. *Lond.* 1755.

J. A. Bona, *tractatus de scorbuto. Veronae.* 1761.

Büchner, *Dissertatio de scorbuto cum lue venerea complicato. Hallae.* 1764.

Brochlesby, on military hospitals and campdiseases etc. *Lond.* 1765.

Macbride, experimental essays. Essay 4 on the Scurvy etc. *Lond.* 1765.

Roupe, *de morbis navigantium et de scorbuto. Amst.* 1764.

Monro, an account of the diseases of the English troops in Germany. *Lond.* 1765.

Pringls, *Beobach. über die Krankheiten der Armen* 1767.

Jervey, *Practical thoughts on the pervention and cure of Scurvy. Lond.* 1769.

Lindius, *Abhandlung von Scharbock. Nach der 2. Ausgabe aus dem Engl. übersetzt. Leipzig* 1775.

Sprengel, *pragmatische Geschichte der Medicin* 1780.

Milman, *inquiry into the source of Scurvy etc. Lond.* 1782.

Eh. Lud. Hoffmann, *von Scharbock Münster* 1782.

Rymer, *Letter to the commissioners for sich seamen etc. Lond.* 1783.

- Trotter, observations on the Scurvy. Lond. 1786.
- Bacheracht, practische Abhandlung über den Scharbock. Petersb. 1786.
- Thomson, essay on the Scurvy med. Journ. vol. LXXXIX.
- Paterson, treatise on the Scurvy. Edinb. 1795.
- Fr. Willman, Untersuchung über den Ursprung des Scorbutus aus dem Engl. 1795.
- Macbride, Nachricht von einer neuen Art den Scharbock zu behandeln 1795.
- Balme, Observations sur le Scorbut pendant le blocus d' Alexandrie Montpell. 1803.
- Fr. v. Schraud, Nachrichten vom Scharbock, welcher in Jahre 1803 in mehreren Gespanschaften von Ungarn beobachtet wurde, nebst Beiträgen zur Geschichte des brandigen Ausschlages, welcher in Ungarn Pokolvár genannt wird. Pesth. 1804.
- Villers, considerations générales sur le Scorbut Paris. 1806.
- Bellefin, observat. sur le traitement de Scorbut en pleine mer. Paris. 1806.
- Blane, observations on the Scurvy. Lond. 1813.
- Gambray, Dissert. sur le scorbut. Paris. 1815.
- Joannes Illazuk, Dissert. de scorbuto. Vindobonae. 1829.
- Joannes Rausch, Dissert. sistens scorbutum. Pestini. 1824.
- Justinus W. M. Carthy, Dissert. sistens theoriam scorbuti. Vindobonae. 1822.

T H E S I S.

1. Sedes scorbuti primaria humores ; igitur
2. Vitia solidorum in scorbuto vero solum secundaria.
3. Causa scorbuti proxima deficiens in sanguine oxygenium, quare
4. Omnia remedia sanguinis oxydationem promoventia scorbutum tollere valent.
5. Indicatio operationum chirurgicarum perfectam exposcit morbi cognitionem ; igitur
6. Omni jure ad forum medicinae referenda, quare
7. Chirurgus medicinae lumine minus illustratus, semper anxius operationi manum admovebit.
8. Magnetismus mineralis aequae ac animalis, quemadmodum antea justo plus a medicis extollebatur, ita hodie justo plus oblivioni traditur.
9. Magnetismi animalis praecipuus conductor systema nervosum ; hinc
10. Quo hoc magis exaltatum fuerit, eo magis magnetismi effectus conspicui erunt.
11. Inter cuncta organismi humani viscera hepatis maximus in animum influxus.
12. Quem sympathica inter hepar et cerebrum relatio aliquatenus quidem illustrare, nequaquam tamen omnino clarum reddere valet.
13. Fons totius vitae plasticae sanguis.
14. Exploratio virtutis medicamenti homoeopathici in homine sano, nec semper licita, nec unquam sufficiens.

15. Medico morbi sanationem molienti non solum cognitio symptomatum, sed et mutationis organismi internae perquam necessaria, nam
16. Indicatio a solis symptomatibus petita, facile evadit deleteria.
17. In Homoeopathia nulla datur diagnosis, adeoque nullus mutationis organismi internae respectus; hinc
18. Quo quis strictius regulis huius doctrinae adhaeret, eo magis non modo rudis evadit empiricus, sed etiam generi humano damnosus.
19. Diversae medicorum theoriae, tantum abest, ut veritatem medicinae obscurent, ut potius eandem incongruis suis consecrariis magis adhuc illustrent.
20. Qui sani remediis utuntur, ut morbos arceant, morbos invitant.
21. Libri medici populares augent numerum agyrtarum et morborum.
22. Physiologia, Pathologia et Chemia de principatu in medicina contendunt.

